

Sõjaasjanduse ajakiri

Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste  
№ .....  
RAHVALIKU

# SÕDUR

№ 24.

Laupäeval, 18. juunil 1927.

IX aastakäik.

## VABADUSSÕJA PÄEVILT.



Vabadussõja Muuseumi omandus.

M. Maksolly akvarell.

### MEIE VÄGEDE JUHID SÕJAS LANDESVEHRIGA.

Keskel 3. diviisi ülem kindral E. PÖDDER, paremal 3. diviisi staabiülem kindralstaabi kolonel N. REEK, vasakul soomusrongide diviisi ülem kolonel K. PARTS.

Hind 20 mk.

**SISUSTIK:** M. T. Ohvitseride keskkogu arenemine ja põhikiri. — H. Sepp. Rootsi sõjaväe komplekteerimisest eestlaste ja soomlastega Kaarel XI valitsuse lõpul ja Põhja-sõja ajal. — G. K. Kaptan Tõnisson †. — V. K-ts Jooni Itaalia sõjaväe organisatsioonist. — A. Simon, kol. Suomenlinna. — G. L. Sõda. Psükoloogilisi märkeid J. Ehrenburgi järele. (Järgneb.) — Sõjakirjandust. — Vastused küsimustele. — Sport kaitseväes. — Naljad.

## Ohvitseride keskkogu arenemine ja põhikiri:

Ohvitseride kogud loevad omi päevi vabadussõjast saadik. Esimene „Eesti rahvaväe ohvitseride kogu põhikiri“ kinnitati 1919. a. lõpul. Ajutine juhatus pidas oma esimese koosoleku 26. nov. 1919. a. Pagari tänaval.

Ohvitserkond oli tervelt pärit endisest Vene väest. Sealt tõi tema tahtmatult kaasa ka palju aateid ja vaateid. Ka ohvitseride kogude tekkimises, peab oletama, oli Vene eeskuju mõõduandev. Kuid ainult idees eneses, kuna organisatsioon ja ülesanded täielikult lahkesid.

Meie ohvitseride kogu esimese juhatuse esimees ja kogu asutaja ülemjuhataja staabiülem kindralstaabi kindralmajor J. Soots tõlgitseb „Sõdur“ nr. 5 — 1920. a. artiklis „Ohvitseride kogu asjus“ Vene ja meie kogude vahet ja ülesandeid järgmiselt:

„Vene ohvitseride kogu oli väeosa ohvitseride artell, mille peaülesandeks oli oma väeosa ohvitseride klubi ülevalpidamine. Eesti ohvitseride kogu põhikiri sisaldab kõrgemaid ideesid ja nõuab oma liigetelt rohkem kui Vene ohvitseride kogud oma liigetelt seda nõudsid. Meie ohvitseride kogu esimene ülesanne — ühtlustada kõiki ohvitseride ja tema peaülesanne — ohvitseride kasvatamine ja hariduse täiendamine.“

Venes puudus keskkogu — üleriikline organisatsioon, olivad ainult väeosade kogud.

Esimene põhikiri püstitab kogule ülesanded, mis parandamisest teistes osades hoolimatult on seni sisuliselt püsinud, järgmisena:

- § 1. a) Arendada ohvitseride erihariidust ja osavust;
- b) edendada üldhariidust ohvitseride seas;
- d) ühendada omi liikmeid ja kasvatada nende keskel kohuse- ja autunnet;

e) anda igale liikmele moraalset ja juriidilist toetust;

g) majandusliselt aidata kogu liikmeid;

h) võimaldada liikmetele vabal ajal igasugust lõbustust ja lahutust;

i) kaasa mõjuda, et liikmete vahel sõbralik vahekord maksaks, mis sõjaväelase elukutsega kokkukõlas oleks.“

Mõte oli asutajatele enestele uus, see pärast oleme juba algul arvamiste lahknemise tunnistajaiks. „Sõduri“ veergudel tõuseb vaieldus, kus tolaeagsete tegelaste poolt põhikirja arvustatakse ja selgitatakse.

Osakondade asutamine edeneb visalt. „Sõduris“ nr. 2 — 1920. a. kirjutab H. L. selle kohta:

„Juba ammu ilmus päevakäsk ohvitseride kogu asutamise kohta, kuid nii tarviliku ja kasuliku asutuse loomine liigub tigusammul, mis tundub otse võerastavana meie ohvitserkonnale, kelle organiseerimisevõimest annab tunnistust meie rahvavägi.“

Sarnase aeglase edenemise põhjuseid tuleb otsida ohvitseride kogu põhikirjast. See ei vasta koguni meie ohvitserkonna enamuse vaadetele, ei saavuta ka neid tagajärgi, mis on tahtnud põhikirja kokkuseadijad, ja sünnitab palju raskuseid kogu loomise juures puht tegelises mõttes.“

Komistuse kiviks on liikmete jaotus tegev- ja lihtliikmeteks. Õiguslised liikmed on ainult esimesed ja nendeks on ainult kõik kindralid, vanemad ohvitserid ja teised üksiku väeosa ülema õigustega ohvitserid.

Ülemjuhataja kinnitab 5. märtsil 1920. a. uue „Eesti rahvaväe ohvitseride kogu ajutise põhikirja“, millega kõrvaldub jaotus tegev- ja lihtliikmeteks. Kuid pea koosoleku moodustavad endiselt osakon-

dade esitajad ja tegevliikmed üheõigusliselt. See asjaolu jätab osakondade ja kogu vahekorra selgusetuks ja annab kohalistele osakondadele — Tallinna garnisonile kogu ainuvalitseja õigused. („Sõdur“ nr. 39 — 1920 Heinrich Laretei „Tallinna garnisoni ohvitseride hegemoonia ohvitseride kogus“).

Siin peab märkima selle põhikirja ühte õiget joont, s. o. et iga osakond esitub peakoosolekuil ühe esitajaga iga 10 liikme kohta. Seega oleks kõik kogud vastavalt omi liikmete arvule õiglaselt esitatud. Praegusel põhikirjal on selles suur puudus, sest nüüd võtab iga kogu, liikmete arvust hoolimatult, kahe esitajaga keskkogu koosolekutest osa. Ning siin juures meelestagem, et meil on harilikuks nähtuseks kümne ja seitsmekümne liikmelised (arvud umbes võetud) kogud üksteise kõrval. Tallinna garnison oma rohkete vähese liikmeliste kogudega on jälle valitsev. Uus põhikiri töötab seda kõrvaldada.

Kuid ka selle põhikirja iga pole pikk. Sama aasta kevadine peakoosolek tunnistab tema vastuvõtmatuks ja otsustab saata osakondadesse arutamiseks ja parandamiseks.

Selle kohta kirjutab H. L. „Sõduris“ nr. 25 — 1920. a.:

„Raskusi sünnitab asjaolu, et siin on tarvis leida modus vivendi demokraatliku kogu ja autokraatse kaitseväe valitsuse vahel.

Meie praegusel põhikirjal, mis arvu poolest on teine, puudub kindel kondikava, kindel süsteem, sest ta on kollektiivse grupe kiire töö saavutus ja ümber tehtud esimesest põhikirjast, mille põhimõtte aga koguni teistsugune oli.

Osakondade avamisega läks süsteem segi, sest kõik väljaspool Tallinnat elavad ohvitserid said ärarippuvaiks Tallinna omadest ja viimased omandasid eesõigustatud seisukoha. See tõi esile ägedaid proteste.

Ka on põhikiri ühine keskkogule ja osakondadele.“

Osakondades moodustatakse komisjonid ja asutakse innuga põhikirja parandamisele. Tulemused võtab kogu juhatus kokku ja esitab uue põhikirja sõjaministrile kinnitamiseks. Kava tuleb kolm korda kinnitamatult tagasi ja lõpuks — 18. märtsil 1921. a. kinnitatakse sarnasel kujul, nagu ta meil praegu maksab.

Selle põhjal omame nüüd väeosade ohvitseride kogud ja keskkogu, mis enesest kujutab esimeste liitu. Siin pääseb

maksvusele ülekohus kogude mitteproportsionaalse esituse näol keskkogu peakoosolekuil. Püsima jääb saatuslik § 11, mille põhjal kõik väeosa ohvitserid on eo ipso kogu tegevliikmed.

Rahulolematus põhikirjaga kestab. Selleaegset meeleolu väljendab A. Koern „Sõduris“ nr. 43 — 1924. a.:

„Vajadus uue parandatud põhikirja järele on äärmiselt tungivaks muutunud. Oieti ei oldud küll kunagi senise põhikirjaga rahul. Ka enne tema maksmapanemist mitte. Kuid ta kirjutati ette ülemuse poolt ja oli õigustatud ajajärgul, kus võis karta ohvitserkonna jagunemist kogudesse meelsuse järele. Nüüd on aga teatavad pinevad vahekorrad raugenud ja seda enam karta ei ole.“

Kevadine peakoosolek 1924. a. kohustab juhatust uut põhikirja välja töötama. Juhatus moodustab 28. mail komisjoni. Kuni oktoobri kuuni see komisjon ei alusta üldse tegevust. Järgmisel peakoosolekul — 1925. a. vaigitakse põhikirjast, järelikult komisjon pole veel midagi teinud.

Kaks aastat pärast komisjoni valimist 1926. a. peakoosolekul teatab komisjoni esimees, kes ühtlasi juhatuse abiesimees, et komisjoni tööst pole midagi välja tulnud ja sellepärast on sõjaminister juriskonsultile kohuseks teinud põhikirja välja töötada. Põhikiri pandavat maksma seadusandlisel teel ja ilma, et ta ohvitseride kogu koosolekul arutusele tuleks. Kokkuseadja olevat komisjoni ja juhatuse arvamistega arvestanud. Mõningaid parandusi olevat loota. Kuid § 11 jääb.

Praegu on jälle aasta möödas, kuid põhikirja pole ikka veel.

Ohvitseride kogu on kogu oma kestvuse ajal võidelnud põhikirja pärast. Praegu on ta ummikusse sattunud.

Eesti rahva tugevaks küljeks on tema organiseerimisvõime, mis väljendus eriti reljefselt viimaseil aastakümneil enne iseisvust. Maa oli ja on praegu läbi põimitud tiheda seltskondliste ja ühistegeeliste asutuste võrguga. Paeaegu igal külal on oma hariduse- ehk raamatukogu selts ja ühistegeeline ühing. Töötamine organisatsioonies kasvatas meile organiseerimise-, teo- ja algatusvõimelisi juhte ja tegelasi, kelle oskuste ja kogemuste arvele kirjutame oma õnneliku vabadusvõitluse, iseisvuse ja riiklise korralduse.

Kogu meie õnneliku vabadusvõitluse ja riiklise korraldamise töös langes tähtis osa kaitseväe juhtide — ohvitserkonna ar-

vele. Kuid sama ohvitserkond, kes oskas korraldada võitlusvõimelise rahvaväe ja oskas selle hiilgavale võidule viia, ei jaksa oma sisemist — korporatiivset elu korraldada.

Nõrk organiseerimisvõime paneb juba kogude esimestel päevadel tegelasi mõtlema. Esimesel tegevuse aastal pääsevad „Sõduri“ veergudele väljendused:

H. L. — nr. 2 — 1920. a.:

„Ohvitseride kogude asutamise tigu-sammul edenemine on otse võõrastav meie ohvitserkonnale, kelle organiseerimisvõimest annab tunnistust meie rahvavägi.“

J. Soots: nr. 5 — 1920. a.:

„Ma hindan kõrgelt Eesti ohvitseride organiseerimise osavust, kuid ta oleks võinud veel parem olla. Meie asjaajamine nõuab ikka algatust ja seletust ülemalt poolt, ja kus seda pole, seal asi ei edene.“

I. R.: nr. 40 — 1920. a.:

„Tükk aega on sellest mööda, kui tehti esimesed katsed ohvitseride peret üheks korporatsiooniks koondada. Algu-ses oli nii mõnigi küsimusest huvitatud ja esimeste sammude ja kavatsuste järele otsustades võis loota, et töö jõudsalt saab edenema. Kuid ses lootuses petsime isendid, sest praegu on ohvitseride kogu asjad palju halvemas seisukorras, kui nad alguses olid. Üldine mulje on: ohvitseride kogu asi on soiku jäänud. Nii aga asi jääda ei tohi, sest ajast mahajäänuid karistab elu ise. On's ohvitserid ainukesed, kes endid organiseerida ei suuda?“

Ometi, kui vaatleme selleaegset tegevust, siis märkame seal siiski võrdlemisi suurt hoogu ja edu. Juba see visadus ja väsimatus, mis ilmneb võitluses põhikirja eest, väärib tähelepanu. Keskkogu juhatus peab oma tegevuse esimesel aastal 35 ja teisel 61 koosolekut, kuna 1926. a. ainult 20 koosolekut. Kerkib palju elulisi ja põhipanevaid küsimusi. Töö otse keeb terve põhikirja ulatuses. Samasugune elavus valitses väeosade kogudes.

Kuid hoog langeb, tegevus kuivab kokku. Kostuvad kaebed ja hädaldused. O. I. kirjutab „Sõduris“ nr. 18 — 1924. a.:

„Senine ohvitserkonna 4-aastane tegevus näitab tarretust. Poleks nagu küsimusi, mida ühiselt maksaks lahendada.“

Praegu aga oleme selleni jõudnud, kus ohvitserkonnal enam ei jätku huvi põhikirja välja töötamiseks, sõjaminister peab vahele astuma. J. Soots'i ennustus 1920. aastast on täitunud — „meie asjaajamine nõuab ikka algatust ülemalt poolt“. Edaspidisel kogude tegevuse vaatlemisel

jõuame ka teisele kurvale otsusele, et meie pole jõudnud kaugemale Vene ohvitserkonna ainult majanduslisi eesmärke taotlevaist kogudest.

Meie aeg möödub ühistegevuse tähe all. Kõik ühiskondlikud kihid omi kõige mitmekesisemate ühiste huvide hõlpsamaks taotlemiseks koonduvad, ühinevad, kujundavad ühinguid, organisatsioone, seltse ja nende liite.

Ohvitserkond on kaitsevaelisele auto-kraatlisele korrale alistuv element. Kuid ka temal on huvisid ja küsimusi, mis vajavad ühist lahendamist ja mahuvad lahenduma ühiskondlistel alustel ka auto-kraatlise korra raamides ning mille lahendamisest oma algatuselisel ja ühiskondlisel teel võib üldistele kaitseväge huvidele signineda ainult tulu. Selle vastuvaidlematu tõetundmisel ollakse kõigi, olgugi järsult erinevatel põhiseadustel püsivate riikide kaitseväge juhatusis, ühes laiemas, teises kitsamas ulatuses. Nii Vene ohvitseride kogud põhikirjade järele harrastasid ainult majanduslisi eesmärke, kuid seal kõrval ei puudunud neil ka kõrgemad huvid — olid kindlad traditsioonid kujunenud. Meie kaitseväge juhatus on algusest peale hinnanud ohvitserkonna eneseorganiseerimise ja isetegevuse tähtsust, algatades ise seda tööd ja püstitades temale kõrgemaid sihte.

Kuid sellest hoolimatult oleme tunnistajaiks, et ohvitseride kogude tegevus — ohvitserkonna enese organiseerimine kiratseb. Arvestades ohvitseride kogude võrratu tähtsusega, väärib küsimus uurimist ja vaatlemist, et leida üles takistusi nende arenemisel ja teid nende kõrvaldamiseks.

Kahtlematult on raske leida modus vivendit kahe äärmuse vahel, kus ohvitseride kogude laev peab purjetama ja õnnelikult sadamasse jõudma. Need on — ühest küljest kaitseväge autokraatne kord, mis tunneb ainult käskijaid ja käsutäitjaid, ja teisalt demokraatlikkel põhimõtetel püsiv ühiskondline ja korporatiivne organisatsioon — ohvitseride kogu, mille elujõuliseks tõusmiseks ja lootusi rahuldavaks tegevuseks tarvivad iseseisvus, eneseorganiseerimine ja tegevusvabadus.

Ohvitseride kogu on korporatsioon. Korporatsiooni peamine ülesanne on ühtlustada ja kasvatada omi liikmeid. Sarnasele põhimõttele on rajatud ka meie kogud asutajate poolt (J. Soots: „Sõdur“ nr. 5 — 1920). Korporatsiooni tunnused on — õigus liikmeid vastu võtta ja õigus

## Vabadussõja päevilt.



Meie kitsarööpaline soomusrong Nr. 4 Valk-Marienburgi teel, veebruaris 1919. a.

neid tarbekorral välja heita. Puuduvad aga ühingul need tunnused, siis pole ta korporatsioon, ega jaksa täita ka selle ülesandeid. Meie praegune põhikiri takistab ohvitseride kogudel kujunemast korporatsiooniks ja pealegi veel „üheks tugevaks korporatsiooniks, mis alaliselt Eesti sõjaväe tubliduse nurgakiviks oleks.“

Meie kogud on püüdnud algusest peale olla korporatsiooniks, lahendades omi liikmete kasvatuslisi küsimusi ja ühtlustades ohvitseride peret. Kuid, vastavate ilmingimatult tarvilikkude õiguste puududes, on sel teel raskusi ette veerenud, mis töötamise isu hävitanud ja passiivsuse täies ulatuses lasknud maksvusele.

Senikaua kuni puudub meie kogudel korporatsioonile vastav põhikiri, on mõtetu neilt oodata ka omi liikmete kasvatamist, ohvitserkonna hea nime tõstmist ja selle kaitsemist seltskonnas ning teiste kõrgemate eesmärkide teostamist.

Tagajärjete võitlus aja- ja meie olude kohase kogude põhikirja pärast on tekitanud tardumuse tegevuses ja loiduse telgelastes.

Ohvitseride kogu — ühing, kes ise ei jaksa enam omale põhikirja välja töötada, vaid „nouab algatust ja seletust ülemalt

poolt“, kellele enam ei usaldata „ülemalt poolt“ kokkuseatud põhikirja arvamiste avaldamiseks, vaid kellele kirjutatakse ette — kästakse, sellelt vaevalt julgeb keegi loota tegevust, mis erineks Vene kogude majandusliste eesmärkide taotlemisest. Teguvõimelised ühinged tekkivad ainult vabatahtlikul kokkuleppel, aga ei kunagi sunniviisil. Ühistegevus ja korporatiivsus põhjenevad isetegevusel, mille esimeseks väljenduseks on oma põhikiri, — pole aga seda, siis on ühingul riisunud pind viljakaks tegevuseks. Fakt, et põhikiri ette kirjutatakse, näib tühisena, kuid psühholoogiliselt on tema võrratu tähtsusega eitav moment. Isetegevus ja oma valitsemine on korporatsiooni omi liikmete kasvatamise tähtsamaid vahendeid.

Siin ei või mööduda vaikides 1924. a. peakoosolekul põhikirja ümber töötamiseks valitud komisjoni tegevusetusest, mis meie ohvitserkonna on viinud praeguse kurva olukorrani. Pole kahtlust, et heal tahtmisel ja olukorde kasutades ikkagi mingisuguse põhikirja oleksime saanud, olgu siis hea ehk halva, kuid ta oleks vähemalt olnud meie oma töö. Kui komisjon ise ülesandega valmis ei saanud (raskusi kindlasti oli), siis oleks ta võinud

pöörduda sama asutuse poole, kes praeguse uue põhikirja kokku seadis, kes kas või sõjaministri käsul oleks teinud sama töö, kuid ohvitserkond oleks säilitand õiguse põhikirja kohta ka oma sõna lausuda. Arvan, kui kaitseväge juhatusel oli tahtmine võimaldada ohvitserkonnale korporatiivset ühingut, siis pidivad korporatsiooni põhimõtted temale ka küllalt selged olema. Kui siiski algul on keeldutud tarvilismääralise vabaduse andmisest, siis pidivad selleks kaaluvad põhjused olema, mis aga võisid tingitud olla ainult erakorralisest olukorrast. Kuid aeg on edasi

läänud. Olukord stabiliseerunud. Ohvitseridega komplekteerimine kindla kuju omandanud. Kitsendused osutuvad viimaks ka juhtide silmis tarbetuiks. Kaitseväge juhatus pidi ju keskkogu kaudu olema küllaliselt informeeritud põhjusist, mis dikteerivad uue põhikirja ilmtingimatus. Eriti soodus moment ajakohase põhikirja nõutamiseks peaks praegu olema, kus sõjaministeeriumi juhivad senine lugupeetud ohvitseride keskkogu esimees. Kaitseväge juhatus oma huvides on ju omada ohvitserkonda, mis oleks „kaitseväge tubliduse nurgakivi“.

M. T.

## Rootsi sõjaväe komplekteerimisest eestlaste ja soomlastega Kaarel XI valitsuse lõpul ja Põhjasõja ajal.

II.\*)

H. Sepp.

Sellekohaste eriuurimuste puudumisel on raske anda täielikumat pilti meeste teenistusse võtmise viisidest ja sõjaväelise kohustuse kandmisest meie maal Rootsi aja lõpul. Siiski tänu Rootsi uurimustele, mõnesuguse ülevaate saame siiski sellest, millised väed meil on olnud Põhjasõja tegelikul kestusel, s. o. 1700—1710. a.

Kogu Rootsi-aja kestel meil, nii Põhja-Eestis (Eestimaal) kui ka Lõuna-Eestis (Põhja-Liivimaal) on olnud kestvaks maasõjaväelise kohustuse mooduseks aadlilippkonna meeste andmine ja ülalpidamine. Puudutame lühidalt selle väeosa kujunemist.

Orduajal pidid vasallid isiklikult kandma ratsateenistust. Aeg-ajalt kaotas see nõue oma maksvuse ja siis võimaldati vasallidel saata endi eest ka teisi isikuid teenima. On teada, et 1525. a. Plettenbergi konfirmatooriumi läbi ratsateenistus Harjus-Virus jäi olenevaks läänimõisa suuruselt. Kui Rootsi kuningas Eerik XIV 2. aug. 1561. a. kinnitas Harju-Viru rüütelkonna privileegid, siis sisaldas see viimane ka määruse, mille järele iga vasall pidi oma mõisate arvu ja jõukuse kohaselt olema varustatud sõjameestega, kes hädaohu korral täidaksid ratsateenistuse kohustust oma mõisate eest. Sedasama on korratud ka hiljem Johann III ja Sigismundi poolt. Kaarel IX määruse järele pidi rüütelkond (siis oli iuba kogu Põhja-Eesti Rootsi võimu all) ratsateenistust nii täitma, et iga 15 asustatud talu (asustatud

talude all mõisteti Kaarel IX ajal n. n. „täistalusid“, talusid, mis läbi aasta igal nädalal kuus päeva mõisat orjasid ühe paari härgade- või hobustega ja sulastega) pidid andma ja ülalpidama ühe ratsaväelase. Kuidas seda nõuet tõelikult teostati, selle kohta on raske vastust saada vastavate uurimuste puudumisel.

Kirjeldatud alusel võetud meestest moodustati n. n. aadli- ehk rüütelilippkond, mida ka rüütle ehk ratsateenistuse rügemendiks nimetati. Mehed seal olid talupoja seisusest, kuna ohvitserid kuulusid aadli seisusse. Riigi huvi seisus selles, et selle lippkonna meeskond järjest suureneks. Pikkade ja kurnavate sõdade tõttu oli maa jäänud paljaks, külad, talud ja mõisad muutunud varemeteks. Rahulikumate aegade tulekuga arenes elu uuesti. Riik valvas selle järele, et uuesti juure tekkinud asustatud talud täidaksid sõjaväeteenistuse kohustust vastavalt adramaade arvule. 1633. a. revisjonis märgiti ära Eestimaal 270 ratsameest, kuid 1657. a. — 349. Sellest võib järeldada, et ratsateenistuse kohustus ei olnud maale mitte ränk. Erakordsed ajad tõid küll mõnesuguseid lisakohustusi ja koormisi\*\*), kuid olukord muutus tunduvalt halvemaks juba Põhjasõja esimesel aastal, kus aadlilippkond dupleeriti, s. o. kahekordseks tehti. Ratse-

\*) Vaata „Sõdur“ nr. 20/21.

\*\*) Koormis — koormav asi (Eesti õiguskeelse sõnaraamat).

teenistust täideti ühel alusel nii Eesti- kui ka Liivimaal: iga 15 adramaalt anti üks ratsamees ühes ülalpidamisega. 1640. a. resolutsiooni järele arvati ratsamehe ülalpidamine 60 taalri peale, nii siis maksis iga adramaa ratseteenistuseks 4 taalrit. Ka Liivimaal tehti ratseteenistus Põhjasõja esimesel aastal kahekordseks.

Eelmisest selgub, et ratseteenistust täideti nii Eesti- kui ka Liivimaal silmaspidades adramaade suurust, ja et sel alusel võetud meestest moodustati aadli- ehk rüütlilippkonnad, mis koosnesid lihtsõduritest-talupoegadest, juhitud aadlisoost ohvitseridest.

Siinkohal peatume üldjoontes ka muil sõjalisil koormisil enne Põhjasõda. Need koormised tekkisid erakorraliselt enamikult Poola-Rootsi sõja ajal (Gustav Adolfi ajal) ja muutusid hiljem reeglipärasteks. Siia kuulusid: Eestimaal — tollivili ja Liivimaal — majutusmaks (esialgul natuuras, hiljem rahas tasutav), siis küüdi- ja palgi- maks (küüdid sõjavägede ja kuninga ametnikkude transporteerimiseks, palkide wedu kindluste ehitamiseks jne.), edasi — sõjaväelistel ülesannetel võetav n. n. ratsurite moonastusmaks. Liivimaa adramaalt võeti riigimakse üle 14 taalri ja kõik need maksud olid välja kuiunenud sõjaväelistest ja sõjalistest koormistest: esiti võeti neid erakorraliselt, kuid hiljem muutusid nad korralisteks maksudeks ja koormisteks.

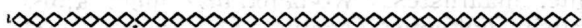
Kaarel XI ei leppinud ainult olemasolevate koormistega, vaid ta otsis sel alal uusi võimalusi. Tolleaegse Rootsi suurriigi piirid olid laialdased, need nõudsid kaitset. Kui Kaarel XI valitsema hakkas, oli Rootsi rahandus täiesti viletsas seisukorras, kindlused lagunenud ning vanamoe- lised, sõjavägi nõudis korraldamist. Parandamist tõi siin reduktsiooni läbiviimine ja uute maksude pealepanemine. Tema valitsemise ajal hakati meie maal suure agarusega moderniseerima Narva, Tallinna ja Tartu kindlusi (Vaubani süsteemi järele), mis kõik nõudis materjali, kütte, töömehi ja raha. Osa sellest pidi andma maa — materjali, kütide ja tööjõu näol.

Kuningas, kes Rootsis ja Soomes uue vägede võtmise süsteemi läbi viis, püüdis ka Liivimaale suuremaid koormisi peale panna, kuid leidis siin väga energilise vastupanu oma kavatsustele. Erilist tähelepanu väärib Liivimaal Pahleni rügemendi rekruteerimise ja moonastamise pealesurumine samasugustel alustel nagu see sündis Rootsis ja Soomes. 1686. a. maapäeval

### Vabadussõja päevilt.



Soomusrongide ratsaluurajaid.



Riias seletas toleaeagne Liivimaa kindral-kuberner Horn, et oberst Pahleni rügemendi ratsurite komplekteerimise ja moonastamise asjus kuningas paremat abinõu ei tea, kui et igale ratsurile antaks tükk maad, kus ta võiks sisse seada oma väikese majapidamise, mis olevat seda soovitam, et sõdur maa kaitsmisel ka ühtlasi oma perekonda kaitseb ja seega avaldab suuremat vastupanu vastasele. Ka kindral-kuberner ise arvas, et kõige parem on igale ratsurile anda elumaja ühes väikeste tarvilikkude kõrvalhoonetega ja umbes tündrimaa (kaks Riia vakamaad) maad ning niipalju heinamaad, et ta võiks pidada kaks lehma ja lambaid. Selle kohustuse pidid endi peale võtma nii era- kui ka riigimõisad. Aadel puikles sellest ettepanekust kõrvale, leides, et ratsurid, olles maal laiali, ei suudaks alati valmis olla maa kaitset teostama, kuna nende ratsu, talupoegadele tööse andmise järeldusel ära väsitatakse. Kuid Kaarel XI iseloomus ei olnud järele anda neis asjus, mis ta tingimata tarvilikuks pidas maa kaitse kindlustamiseks.

Pahleni rügemendi majutamise asi oli veel mitu korda maapäeval kaalumisel. Sama asja võttis üles ka Johann Reinhold Patkul oma 1692. a. maapäevale järelemõtlemiseks ja seisukoha võtmiseks sisseantud punktidesse, leides, et majutamine rahuajal on ärarippuv rüütelkonnast, kellelt selleks peab olema vastav nõusolek (siin mainiti ka Liivimaale majutatud Pahleni rügemendi). Siit näeme, et Pahleni rügemendi majutamine oli saanud maale alaliseks koormiseks. Kuidas oli lugu uute

rügementide pealesurumisega Eestimaal, on raske ütelda.

Kokkuvõttes näeme, et maal enne Põhjasõda maksis ratseteenistuse kohustus, mille tõttu saadi Eesti- ja Liivimaa aadlilpikkonnad ja peale selle oli Liivimaa koormiseks veel Pahleni rügemendi komplekteerimine ning majutamine. Lisaks eelmistele asusid siin veel mõned värvatud väeosad, mis Põhjasõja ajal muutusid aruurikkamaks võrreldes rahuaajaga.

Nüüd tahaksime lühidalt peatuda sellel, millised kohustused olid linnalastel linna kaitsel. On teada, et juba ordu ajal, näit., Tallinna kodanikud olid sunnitud linna kaitsma: kaupmeeste-, Mustapeade-, gilde liikmed — ratsaväelastena ja käsitöölised gilde liikmed — jalaväelastena. Ka relvliigid olid ette nähtud gildede-, tsunftide- jne. määrustes. Kodanikkude linna kaitsmise kohustus kestus ka Rootsi ajal. Kuid peale selle olid linnakodanikud kohustatud ülalpidama ka kindluse suurtükiväelasi, kes asusid kindluses. Näiteks, Tallinnas tuli ülalpidada Põhjasõja ajal 100 suurtükiväelast ühes kahe kapteni ja ühe leitnandiga. Asja illustreerimiseks olgu siinkohal ette toodud Tartu linna kaitsekorraldus kodanikkude poolt Rootsi aja lõpupoole. Linnakaitse otstarbel jagunesid Tartus täisealised mehed rühmadesse — kompaniidesse, kellel olid omad pealikud laskeharjutuste korraldamiseks. Rootsi-aja lõpul nõudis valitsus energiliselt säärase harjutuste võimalikult sagedat kordamist. Näit., Tartu elanikud pidid 1694. a. maist septembrini iga kuu algusel laskeharjutusi pidama. Õppustelt puudujaid karistati rahatrahviga. Linnakaitse kohuslaste hulka kuulusid ka agulite elanikud. Need moodustasid Tartus kaks kompaniid raekoja poolt saksa kodanikkude hulgast määratud pealike juhatusel. Vanutamise sündis raekoja ees turuplatsil eesti keeles. Kodanikke kasutati linnakaitseks Põhjasõja ajal mitmel pool; nii Narvas a. 1700 ja 1704, Tartus 1704 ja Tallinnas 1710 olid kodanikkudest modustatud kaitseüksused tegevuses linnade kaitsel piirajate-venelaste vastu.

Põhjasõja lahtipuhkemine a. 1700 ja Kaarel XII võitlus kolme naabriga korruga (Taaniga, Moskva tsaariga ja Augustiga) ning selle võitluse pikk kestvus tingis uute vägede võtmise. Oli tarvis luua uusi väeosi lisaks endistele ja täiendada alatasa vanu väeosi. Väekohustuse koormis oli seda raskem, mida lähemal vaenlase hädaohule asus teatav Rootsi riigi osa. Nii

Eesti- ja Liivimaa, Ingeris ning Soomes oli ta tunduvalt raskem Rootsist enesest ja sõjast kaugemal olevatest provintsidest ja see raskus kasvas veel sellega, et aastast 1701 peale Kaarli peavägi, mis asus Kuramaal, Poolas jne., nõudis Rootsi enese tagavara ressursid endale. Välivägede lahkumisel nõudis keskvalitsus uute kohalikkude vägede moodustamist kohalikkude abinõude ja tagavarade abil. Meie ja Rootsi arhiivid pakuvad selle küsimuse lahendamiseks küllaldast materjali, missugune töö aga nõuab pikemat uurimist.

Põhjasõja-aegset meeste võtmist ja uute rügementide moodustamist võime jaotada kahte ajajärku, s. o. sõja algusest kuni Narva ja Tartu langemiseni (1700.—1704.) ja a. 1705—1710. Esimesel perioodil tegutses meie maal peale kohalikkude garnisonivägede ka Rootsi välivägi, mille hulka kuulusid ka mõned kohapealt võetavad meeste kategooriad. Uute meeste võtmise tarve tekkis kohe sõja alguses. Kui saksilased 1700. a. veebruaris peale tungisid, olid maal olemas vaid kindluseväed, puudus operatsioonivõimeline välivägi, kuna ka kindluste garnisonid olid koguni puudulikud, eriti Narvas, Tallinnas, Tartus jne. Märtsis said soome rügemendid käsu ületulekuks Liivimaale ja nad ühes väheste lisandustega moodustasid saksilaste-vastase väliväe kuni Kaarli maandumiseni okt. 1700. Selle väliväe tegevus sai ka paraliseeritud suurema saksi väetulekuga üle Väina jõe kesksuvel, kus vastane hakkas Riijat piirama. Narva lahingust kuni 1701. a. kesksuveni oli meie maa kaitse heas seisukorras, sest Kaarli väed asusid Laiuse piirkonnas talvekorteries. Seisukord muutus korruga halvemaks kui kuningas läks üle Väina jõe, jättes Liivimaale 5—6000 mehelise väliväe oberst A. W. v. Schlippenbachi juhatusel. Kohe tekkis vajadus luua uusi kohalisi vägesid, mispärast võeti n. n. maamiilits (1700.—1704.) jne.

Liivimaa väliväe võitluskõlbulikkust vähendas tugevasti Erastvere lahing ja selle väe purustas lõplikult Hummuli lahing juulikuus 1702, mille järel rüüstati ka iõukamad osad Liivimaast. Schlippenbachi vägi oli sunnitud tagasi tõmbuma Kesk-Liivimaalt Eestimaale, kus maa oli veel rüüstamata ja kus toidustamise võimalused säilisid paremad. Järgmise aasta septembris laastas Sheremetjev Viru-Järvamaa ja kordas eelmise aasta rüüstamist ka Viljandimaal. Nii puudus Rootsi väliväel võimalus baseeruda Eestimaale. Lõpuks



1703. a. sügisel Schlippenbachi ratsavägi käsutati Levenhaupti väkke. Kõik need sündmused olid eelmänguks ja ettevalmistuseks Tartu ja Narva langemisele a. 1704.

Alates a. 1705 olid meie maal vaid vähesed Rootsi sõjajõud ja ainult ajutine Levenhaupti taganemine Kuramaalt ja Leedust Riia lähedusse kergendas pisut Liivimaa seisukorda Vene rüüst-salkade vastu. Levenhaupti vägede asukoht Riia juures ja Kuramaal ei annud rahu tsaarile kui Kaarel peale Saksist tagasi tuleku peavägedega Smorgoni ja Radoskovitse juures puhkekorterites viibis, nad kartsid Kaarli suundumist Põhja-Vene vastu, ja et L. oma vägedega võib kergesti suunduda Riiast Pihkva peale, mispärast venelased 1708. a. kevadel ja suvel toimetasid veel põhjalikuma laastamise Lõuna- ja Kesk-Liivimaal ning Tartu piirkonnas.

Põhjasõja esimestel aastatel nõuti Eesti-Liivimaa aadlilippkonna dupleerimist Rootsi ja Soome eeskujul. Nordensvani järele kuulus Eesti- ja Liivimaa aadlilippkonda a. 1700 a 600 meest. Uus komplekteerimine viidi läbi endistel alustel, s. o. iga 15 adramaad pidid andma veel ühe ratsaväelase. Võeti ka seisuste draguneid. Draguneid pidid andma Liivimaal — enamikult mõisarentnikud, Eesti- ja Saaremaal — aadlimehed ja mõisarentnikud; isegi kirikuõpetajad polnud vabad sellest koormisest. Arvatavasti kuuluvad seisuste dragunite hulka v. Buddenbrocki — Liivimaa, A. L. v. Roseni — Eestimaa ja H. J. Brandti — Saaremaa dragunite eskadronid a 200 meest, osa läks ehk veel teiste väeüksuste täiendamiseks.

Kroonik Kelchi järele pidid kirikuõpetajad maal ja linnas andma ja moonastama draguneid 1701. a. — igaüks oma sissetuleku suuruse järele. Kelch ise, olles tol ajal Viru-Jaagupi õpetajaks, pidi andma ühe draguni, mis maksma läinud 75 riigitaalrit. Nii ehk pidi ka iga teine keskmise suurusega kihelkonna õpetaja Eesti- ja Liivimaal andma ühe draguni. Kuid juba järgmisel aastal teatas Eestimaa kindral-kuberner Axel Julius de la Gardie, et Rootsi Liivimaa vägede ülemjuhataja W. A. v. Schlippenbach kuninga kaudu on soovinud, et vaimulikud dupleeriks oma draguneid, millega kuningas ka nõus olnud ja kindral-kuberner nõudiski dupleerimist. Õpetajad muretsesidki uued mehed, kuid Schlippenbach leidis nad olevat kõlbmatud oma värvatud rügementide täienduseks, mispärast nõuti uusi mehi. Kelchile oli see dup-

leerimine läinud maksma 105 riigitaalrit, teistele, kes otsekohe oma kohustust ei täitnud, olevat see läinud veel kallimaks.

Raske on ütelda, kuidas nõuti draguneid teistelt seisustelt. A. J. de la Gardie patendi järele 1700. a. nov. nõuti Eestimaa riigimõisate rentnikkudelt maakaitseks igalt 15 adramaalt kaks dragunit, ühes kohustusega anda neile munder ja varustus. Selle eest pidi rentnikkude rentist osa maha arvama. Dragunite kokkutuleku viibis, sest tol ajal oli maa koormatud Narva alla minevate vägede moonastamisega ja hulgaliste küüdikohustustega. 31. dets. kordab kindral-kuberner uuesti oma nõudmist, määrates ühtlasi lõplikuks kokkutuleku tähtajaks 16. jaan. 1701. a. Igal teenistusse ilmunud dragunil pidid olema nahkpüksid, nahk-kampson kuni põlvedeni (vask nõõpidega), tumehallist riidest kuub Rootsi eeskujul, — ka see pidi ulatuma põlvedeni, jalatsitena — nahksaapad. Sellest näeme, et dragunite munder oli täiesti sarnane Rootsi ratsaväe mundrile. Hiljem korraldati veel seda nõudmist, mis näitab, et nõudmise täidesaatmine ühel või teisel põhjusel viibis.

Põhjasõja esimestel aastatel võrdlemisi suure arvu meie maalt võetud meestest moodustasid n. n. maamiilitsa mehed. Nende meeste võtmine oli tingitud maakaitse vajadusest venelaste rüüst-retkete vastu ning piiri valvamiseks. Kui saksilased 1700. a. veebruari algul Riiale peale tungisid, tegi kindral-kuberner Eerik Dahlberg kohe korralduse, et kõik relva kanda suutvad meeskodanikud võtaksid osa maa kaitsest, soovides, et erilisel osavaid laskureid võetaks kaasa. Maakaitseks kokkutulnud mehed pidid endile valima ülemad, koonduma maal asuvate vägede juure ja igapidi vaenlasega vahvasti võitlema. Loomulik, et sarnasest korraldamatust massist oli maa kaitseks vähe kasu. Seda teadis ka väga hästi Dahlberg ise, kuid maamiilitsa mehed pidid takistama üksikute vaenlaste salkade liikumist maal, neid tagasi lööma ja esialgul moodustama olgugi vähese, kuid seejuures ikkagi mingi kaitsejõu, sest sõja ootamatul lahtipuhkemisel oli maa välivägedest täiesti tühi. Muudatuse seisukorda tõi Soome jala- ja ratsarügementide päralejõudmine, kes ajasid saksilased Väina taha; kuid viimased said varsti uusi toetusvägesid ja sundisid siinset Rootsi väliväed Ruhja juure taganema.

Kui venelased 1700. a. sügisel ilmusid Ingerisse ja alustasid Narva piiramist, tuli ka Eestimaa organiseerida maakaitset.

Kui Narva piiramise teade jõudis Tallinna, käsutas sealne kindral-kuberner maalaanikke maakaitsele. Kutsutavad: mõisarentnikud, valitsejad, käsitöölised, aednikud jne. pidid enestega kaasa võtma kõik olemasolevad relvad, mis paljudel juhustel osutusid liig puudulikkudeks. Kokkukutsutavad pidid moodustama maakaitseks üksused, peale relvade pidid nad olema varustatud veel 14-päevase toidutagavaraga. Maamiilitsa koondumiskohaks määrati Rakvere, kus nad pidid koondatama suuremateks üksusteks ja siis saadetama venelaste röövsalkadega võitlema.

Kelchi kroonika järele tulid Rakverest enesest kokku umbes 200 meest, kes olid hästi relvistatud. Kaitseks kõlbmatud mehed saadeti sealt sisemaale. Peale selle tehti kindral-kubeneri ülesandel kirikutes kihutustööd rahva põgenemise tagasihoidmiseks ja ka selleks, et koguduse liikmed astuksid maakaitsete ridadesse. Meeleolu tervendamise otstarbel pidid ka vaimulikud jääma oma alalistesse kohtadesse. Kirikliku propagandaga on maakaitseks kokku saadud Viru-Jaagupi, Simuna, Kadrina ja Haljala kihelkondadest umbes 200 relvistatud talupoega. Koondunud mehed valisid endi keskelt osava juhi ja otsustasid vaenlasele vastu panna Kunda jõel. Hiljem läks korda nende tegevust kooskõlastada alaliste vägede tegevusega. Kui teated Narva hädaohust jõudsid Ruhja, saatis kindral Wellingk sealt Narva garnisonile toetuseks 400 soome jalaväelast Zacharius Aminoffi juhatusel, kuid et neil ei läinud korda pääseda sulustatud Narva, siis asusid nad kindral-kubeneri käsul kaitsele Kunda jõele. Siit toimetati koos kohalike kude maamiilitsa meestega luurekäike Narva poole.

Hiljem tuli Ruhjast kaitsetele veel liiksaks oberst-leitn. R. von Lieven 200 Eesti-maa aadlilippkonna mehega, kes asusid kaitsele Purtse jõele. Selle järele pöörasid Kunda ja Purtse jõe vahel elavad talupojad tagasi oma kodukohtadesse ja ühel ajal sellega lahkusid Kunda jõelt ka kohalikud maamiilitsa mehed, kes, nähes et neile abiks enam maalt uusi jõude tulemas ei ole, läksid kõik laiali. Seega lõppes tagajärjetult ka Tallinna kindral-kubeneri katse kohalikke elanikke kaasa tõmmata maa kaitsele. Selle ebaõnnestuvuse põhjuseks tuleb lugeda peaasjalikult tolleaegseid ärevaid aegu, mis tekkisid venelaste rüüstamisega ja suurte koormistega, mis olid peale pandud kogu maale alalisväärtustamise, majutamise ja mitmesuguste

küüdikorralduste näol. Pealegi polnud maakaitse küllalt hästi läbi mõeldud ja korraldatud. Kokkutulnud meeskond oli sõjaliselt täiesti ettevalmistamata, puudus vilunud kaader, puudusid relvad, puudusid igasugused eeldused meeskonna koostööks, seepärast on selge, et massilisest maakaitsevähke astumisest ja selle otstarbekohasest ärakasutamisest ei võinud olla juttugi.

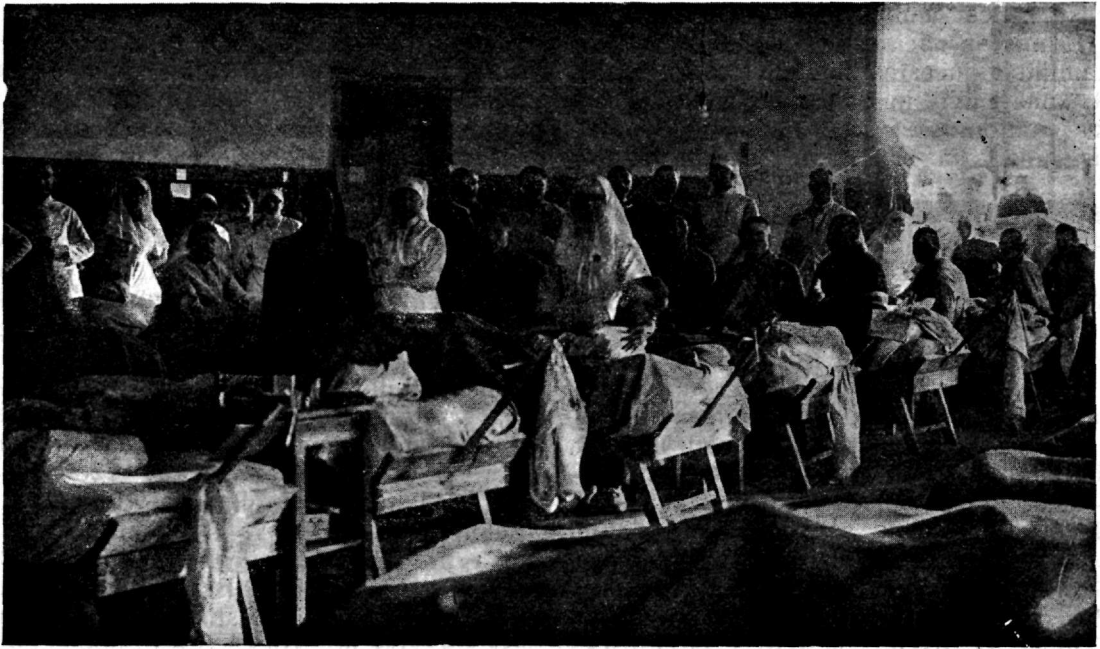
Kui Kaarli vägi asus 1700./1701. a. talvel Laiuse ümbruskonnas talvekorterites, siis tekkis jällegi tarvidus maakaitse järele vaenlaste rüüst-salkade vastu. Piiri tuli kaitsta — idast venelaste vastu ja lõunast saksilaste vastu. Viimased, toetudes Kokenhuseni peale, sooritasid alatasa rüüstretkeid põhjapoole, Rootsi maaalale. Maakaitset venelaste ja saksilaste vastu teostati siis tähtsamatesse piiriäärsetesse punktidesse paigutatud vahipostide ja detasheeritud väeosade läbi. Siiski ei suutnud need piirikaitse osad täielikult piiri sulgeda ja vaenlaste vähemad osad hiilisid neist mööda, ning tegid riisumise, põletamise ja muul teel palju kahju kohalike kudele elanikkudele. Sarnasel piirivalvel oli veel ka see pahe, et välvägi sai nõrgestatud ja tal puudus võimalus välja puhata eelseisva suve tegevuseks.

Aastavahetusel tutvus kuningas ise kohapeal piirivalve korraldusega ja leidis, et see küsimus tuleb organiseerida otstarbekohasemalt, et piirikaitse teenistusse tuleb tõmmata ka kohalikke elanikke. See idee teostatakse 1701.—1704. aa. Jaanuarikuu algul andis kuningas kindral-kubeneridele käsu alustada maamiilitsa loomist piirikaitseks ja venelaste rüüstretkete vastu võitlemiseks. Juba jaanuaris (1701) saadetakse välja kuninglikud käskkirjad, kus selgitatakse maakaitse moodustamise vajadust ja määratakse, et iga 15 adramaalt, s. o. samalt ühikult, millelt võeti üks aadlilippkonna mees, tuleb võtta 10 meest, seisuse või ameti peale vaatamata, peaasi aga, et nad oleksid võimalikult head laskurid või muidu kõigiti vastuvõetavad maakaitsevähke.

Kindral-kubenerid andsid selle põhjal omad käsud ja seadsid neis üles omad nõudmised meeste andmise kohta. Eesti-maal võetavad mehed pidid kindral-kubeneri määruse järele jaotatama 4 maakonna järele nelja ossa, kuhu tarviduse järele määrati ohvitseri ja allohvitseri loodavate osade kaadriks.

Liivimaa kindral-kubeneri käsu põhjal nõuti, et iga ratsepidaja ja need kes teda selles toetasid, kes pidasid üleval ühe aad-

## Vabadussõja päevilt.



Taani haigemaja Valgas.

lilippkonna ratsaväelase, pidid ka nüüd need 10 meest välja saatma. Selle kohustuse täitmise hulka loeti nüüd ka need mõisad, mis ratseteenistusse ei kuulunud (nagu riigimõisate rentnikud jne.). Iga sarnane mõisarentnik pidi oma mõisa talupojaskonna kokku kutsuma ja taludest, kus enam kui 4—5 tublit meest, välja valima paremad laskurid või muidu sõjaasjanduse vastu huvitundjad, keda siis loeti teenistusse vastuvõetuteks.

Peale selle sooviti Eesti- ja Liivimaalt nende rentnikkude, mõisavalitsejate in. nimekirja kokkuseadmist, kes senini veel polnud teeninud, kuid kes selleks kõlblikud ja kelledest võis loota kokkukutsutud meestele juhte (ohwitsere).

Esialgul lubati maamiilitsasse kutsutud meeste orjused kodus ära jätta ja nende tööd kodus pidid ära tegema kodujäädjad, kuid hiljem vabastati neid mõisaorjusest, küüdikohustest in. ainult seni, kuni neid harjutustele nõuti. Niisuguse korralduse põhjuseks võis olla kartus, et põld jääb harimata ja sõjaväe küüdikohustusi ei täideta maal korralikult.

Arvestades Nordensvani uurimustega, leiame, et maamiilitsa meeste võtmine Eestimaal sündis kiiremalt (1701—1702) kui

Liivimaal (1701—1704). Nimetatud allikast leiame, et Eestimaalt võeti O. Rehbinderi nimeline Järvamaa maamiilitsa rügement (1701), W. H. Hastfehri — Virumaa rüg. (1701), v. Ferseni — Läänemaa rüg. (1701—1702) ja v. L. Pahleni — Harju rüg. (1701—1702). Igas rügemendis oli 1000 meest, seega kogu Eestimaalt kokku 4000 meest.

Liivimaa Eesti osas kujunesid järgmised 300-mehelised maamiilitsa-pataljonid: H. Hastfehri — Tartumaa (1703), H. J. v. Buddenbrocki — Viljandimaa (1701—1703), Taube — Põltsamaa (1703—1704), Wolfeldti — Pärnu (1701—1703) ja Saaremaal, mis moodustas tol ajal omaette admin. piirkonna, lahus Liivimaast — v. der Osten-Sackeni — 600-meheline maamiilitsa pataljon (1702).

Liivimaa Läti osas kujunesid järgmised maakaitse-pataljonid, igauks neist 300-mehelises koosseisus: F. W. v. Liphardti — Võnnu (1701—1702), J. F. v. Liphardti — Tirseni (1701), v. Limovi — Volmari (1702), B. v. Liphardti — Volmari (1701), v. Roseni — Toreida (1701), O. R. v. Tiesenhauseni — Kokenhuseni (1701—1702). Peale ülalmainitud pataljonide moodustati veel a. 1703 v. Mengdeni maamiilitsa rü-

gement — 1000 meest. Kokku võeti Liivimaalt ühes Saaremaaga umbes 4600 meest, kellest umbes 2500 eestlast.

Eelmisest näeme, et Eestimaa võetud maamiilitsa meestest moodustati rügemendid, kuna Liivi- ja Saaremaa mehed koondati pataljonideks. Kas hiljem neid pataljone liideti ka suuremate üksuste koosseisu, selle kohta puuduvad andmed, kuid nähtavasti on seda siiski tehtud. Maamiilits moodustas enesest jalaväe, kuna seisuste dragunid ja aadlilippkonna mehed kuulusid ratsaväkke.

Kui arvesse võtta toleaeagset olukorda meie maal, kus siinsed Rootsi väed kannatasid venelaste pealetungi tõttu suuri kaotusi, siis on arusaadav, et maamiilitsameeste väljaõpetamine ei võinud sündida küllalt rahulikus õhkkonnas. Meeleolu kogu maal ja ka siinses Rootsi sõjaväes oli küllalt halb, sellele seltsisid veel paljud teised halbtused ja puudused nii sõjaväe üldkorralduses kui ka selle varustamises, millised tegurid kõik halvasid korraldiku väljaõpet ja usku võidusse. Järelduseks olid maamiilitsameeste hulgalised lahkumised oma väeosadest ja väejooks. Seda ei takistanud kuigi palju ka rasked karistused ja trahvid.

Pärast õnnetut Erastvere lahingut ootas Schlippenbach Soomest ja Rootsist uusi abivägesid, kuid neid ta ei saanud soovital arvul. Seepärast nõudis ta 40 päeva enne Hummuli lahingut (8. juunil 1702), et iga aadlimees ja riigimõisa rentnik, arvestades oma varandusega, välja paneks kaks, kolm või neli varustatud ratsaväelast, millega oleks seisuste dragunite arv märksa suurenenud. Kuid see ettepanek nähtavasti täitmist ei leidnud.

Teiste väeosade komplekteerimise kohta puuduvad meil täpsemad andmed. Nordensvanil on nad märgitud lahtris „Värvatud ja teised väed“. Need võivad oma suuremas enamuses olla küll värvatud väed, kuid siia asetati ka seisuste draguneid jne. Põhjasõja lahtipuhkemisel asusid: Riias Riia kubermangu (Dahlbergi) ja Riia garnisoni (Fröhlichi) nimelised jalaväe rügemendid (igas 8 kompaniid), à 1000 meest, Tartus ja Pärnus — Tartu komandandi Skytté nimeline Liivimaa jalaväe rügement (1400 meest), Narvas — Horni nimeline jalaväe rügement (1400 meest); kokku 4800 meest.

Sõja lahtipuhkemisel hakati värvama uusi vägesid. Värvati jalaväelasi de la Gardie ja Nierothi rüg., kumbki 8 komp., à 1000 meest. v. Lieveni (1703.),

Stackelbergi (1703.) ja Zöge nimelised pataljonid à 4 komp., esimene 450, teine — 480 ja kolmas — 400 meest. Neile lisaks 1702—1704 tulid veel: Eestimaa 1702 B. J. Mellini ja Liivimaal Schvengelni (1703) ja v. Beckerni (1704) jalaväe rügemendid, igauks neist à 1000 meest ning peale selle veel Liivimaal G. G. Vrangeli (1703) 600-meheline jalaväe pataljon. Seega kokku 1704. a. umbes 10.000 meest.

Ratsaväest oli maal sõja lahtipuhkemisel ainult H. v. Tiesenhauseni nimeline 12-eskadroniline rügement 800 mehega, mis varsti viidi Ingerisse. Otse sõja puhkemisel tulid siia veel lisaks oberst Wolmar Anton von Schlippenbachi ja oberst d'Albedyhli nimelised Liivimaa dragunite rüg. à 600 meest, kokku 1200 meest. Varsti ilmusid siia ka majorite A. J. v. Schlippenbachi ja v. Buddenbrocki Liivimaa dragunite eskadronid, mõlemad 200-mehelised, siis H. J. Brandti Saaremaa ja A. L. v. Roseni Eestimaa maadragunite esk., à 200 m., kokku maadraguneid 800; üldse kõike ratsaväge umbes 2000 meest.

Kõiki neid arve kokku võttes näeme, et Eesti- ja Liivimaa 1700.—1708. aa. andsid Rootsi väkke umbes 20.000 meest. Neid väeosi tuli ka hiljem meestega täiendada, neile tarvilit varustust muretseda ja see polnud sugugi kerge koormis toleaeagsetes oludes. Enamikus kuulusid need väed maa- ja piirikaitse hulka, kas kindluse garnisonidena või välivägedena, kuid siin oli ka erandeid.

Nii kuulusid Levenhaupti vägede hulka, kui viimane läks ühinema kuninga väliväega a. 1708, Kuramaal ja Leedumaal Liivimaa aadlilippkonnast 200 meest, Schlippenbachi värvatud dragunite rügement 600 m., Brandti ja Skogsi drag. esk. à 300 m., värvatud de la Gardie Liivimaa jal. rüg. 880 m. ja Saaremaa Osten-Sackeni patl. (vististi küll endised maamiilitsa mehed) 580 m., seega kokku üle 2000 mehe. Oligugi, et osa Levenhaupti väest purustati Lesnaja lah., siiski teine osa neist pääsis kuningaga ühinema: Liivimaa aadlilippkonna mehed oberst-ltn. Plaleri juhatusel ja Schlippenbachi rügem. oberst-ltn. Kaulbarsi juhatusel. Kuninga enesega läks kaasa d'Albedyhli drag. rüg., 1500 m. Kõik need väed seisid Poltaava lahingu ajal Pushkarjovka juures (viimane ainult ülejäänud 323 mehega) ja arvatavasti langesid hiljem venelastele vangid Perevolotshna juures.

Meie maa tegelikust kaitsest Põhjasõja

ajal on osa võtnud ka Soome ja Rootsi osad. Eriti suured teened sel alal on soomlastel, kes moodustasid enamiku kindral Wellingi väest 1700. a. ja 1701—1702 Schlippenbachi väliväe tuuma. Ka meie maa kindluste garnisonidesse kuulusid Soome ja Rootsi osad.

Meie maa võttis maakaitsest osa, kuid seda väga halvades tingimustes. Väeosi kujundati tihti otse vaenlase kallaletungi ähvarduste all, väeosade korralik komplekteerimine ja väljaõpetamine kui ka relvistamine ja varustamine oli neis oludes otse võimatu. Pealegi jätsid tookordsed sotsiaalolud palju soovida, sest püsis täielik lõhe ülemklassi ja talupoja vahel. Maa minevik polnud rahvast kasvatanud ühte-

kuuluvusele ja ühistundele. Rootsi valitsus katsus küll reduktsiooniga parandada talupoja seisukorda, kuid see reform ei jõudnud veel meie maal raskete olude tõttu täiesti teostuda. Ka hiljutised nälja-aastad (1695—1698) kurnasid rahvast, mistõttu sõja alguks veel ei suudetud unustada kõike seda viletsust. Kõik need tegurid kokku mõjusid küllalt halvavalt rahva meeolule ja selle all pidi tingimata kannatama ka maa kaitse ning meeste vastupanujõud maale sissetungivale vaenlasele. Rootsi ja Soome olid selle poolest paremates tingimustes, mispärast nad võisid välja panna ka moraalselt tugevamaid väeüksusi.

## Kapten Tõnisson †.

Kapten Tõnisson on surnud! See on suur kaotus. See on valus löök. Iseloomult vaikne, tõsine, kuid sügav ja tundelik. Tõsine isamaalane, vahva sõjamees. Nagu praegu mäletan teda 1918. a. iseseisvuse sünni esimestel päevadel, kus tema esimesena oma patarei siis asetab Tallinna kaitseks Viimsi randa, et mõni tund hiljem seda sealt viia Narva poolt pealetungiva vaenlase vastu.

Olukorras, kus midagi ei olnud, lõi kapten Tõnisson ei millestki patarei ja keegi ei kuulnud ta suust ühtegi kaebust ega hädaldamist. 4 tundi peale telefoniteel käsu saamist oli kapten Tõnisson Suurtükiväe Valitsuses ja raporteeris — „patarei on Viimsi rannast äratulnud ja rindele minekuks Tallinnas peale laaditud ja valmis.“ Olukorra raskused võitis tema nagu mängides rahuliku asjalikkusega. Rindel tegi ta imet. Kui praegu nii mitmedki ehk küsivad — kes oli kapten Tõnisson, siis vabadushelluse päevil teadis viimane kui mees Viru rindel „Tõnissoni patareid“ ja ainult teadmine selle patarei ilmumisest vaimustas jalaväge vägitegudele, sest kõigil oli teadmine, et Tõnissoni patarei ei jäta hätta. Ja ei jätnudki! See tagasihoidlik, vaikne suurtüki-

väe kapten ei tunnud võitmatuid takistusi. Viru rinde juhid, väeosad, igaiüks, kes kordki kapten Tõnisson'iga lahingväljal koostöötanud, ei unusta teda mitte. Vabadussõjas sai ta I liigi 3. järgu Vabaduseristi teenete ja II liigi 3. järgu Vabaduseristi vahvuse eest, peale selle tasuta maa. Vabadussõja lõpuks tõusis ta divisjoni ülema kohale. Elukutselt maamõõtja, olles suurtükiväe divisjoni ülemaks, võttis osa meie riigi piirikomisjoni tööst Eesti-Vene rahulepingu põhjal. Lahkudes sõja lõpul eraelusse, astus ta 1925. aasta suvel uuesti tegevteenistusse suurtükiväkke, kus teda kuri tiisikusetaud tabas. 7. juuni varahommikul suikus see väsimata töömees viimsele unele ja 11. juunil asetasis kaasteenijad oma lahingsõbra Rakveres viimsele puhkusele.

Sina, kes sa end ainult oma rahva ja riigile oled ohverdanud, kes sa meie noorele suurtükiväele otse klassilist eeskuju pakkunud, puhka rahu vaba Eesti mullas. Sina oled meist küll lahkunud, kuid sinu teod, sinu eeskuju püsivad Eesti vabadusvõitluses aukohal. See kohustab järeljääjaid.

Puhka rahu!

G. K.

## Jooni Itaalia sõjaväe organisatsioonist.

(Andmeil: „Esercito e Nazione“, Aprile 1926., „La Cooperazione delle Armi“, Ottobre 1925., „Rossegna dell' Esercito Italiano“, Gennaio-Dicembre 1925., „L' Illustration“, 18. Septembre 1926. ja „Russky Voennõi Vestnik“, nr. 87, 1927.)

Itaalia on ajanud viimaseil aastail silmapaistvalt aktiiv-poliitikat: Korfu intsident, mis sünnitas omal ajal Euroopa poliitikameestele suurt peavalu ja tekitas tõsist kartust kestva rahu eest võitlejate hulgas, põnevad vahekorrad Prantsusmaaga möödunud aastal ja mõned teised vähema ulatusega vahejuhtumised, kus Itaalia etendas tegevast osa, võiksid kinnitada seda arvamist. Praegusel ajal on märgata Itaalia huvide koondumist Balkanile; Albaania on see mida vajatakse, et lõpulikult muuta Adriat Itaalia sisemereks ja korraldada emamaa huvides aasta-aastalt kasvavat väljarändamist. Teise kandidadina Albaania peale esineb Lõuna-Slaavia, kellel samutigi siin omad kasud kaitsta. Siit need teravad vahekorrad, mis praegu iseloomustavad mõlemate naaberriikide vahekordi ja millede lahenemist raske ette aimata.

Tegev, sirgjooneline poliitika eeldab harilikult hästi relvastatud seljatagust teostajale; sellepärast oleks ehk huvitav heita pilku sellele reaalsele jõule, mis põhjustab Itaalia valitsuse aktiivsust välispoliitikas. Küsimus väärib seda rohkem tähelepanu, et Itaalia on teinud möödunud suurest sõjast omad järeldused ja tema sõjaväe organisatsiooni alused on mitmeti erinevad teiste sõjast osavõtnud riikide, näiteks, prantsuse organisatsiooni omadest.

Caporetto katastroof (oktoobris 1917) lõi Itaalia sõjaväe organismi sügava haava; üsk juhtidesse hakkas kõikuma ja üldine meeoleolu langus võttis maad; algas kõdunemise protsess, mida tunduvalt kiirustasid sõjale järgnevad revolutsiooni päevad.

Fascistide võimuhaaramine päästis Itaalia sõjaväe lõplikult lagunemisest. Asudes riigitiürile, võttis Mussolini kohe päevakorrale sõjaväe reorganiseerimise; laiemad rahvahulgad võtsid elavalt osa küsimuse harutamisest ajakirjanduses; silmapaistvamaid väejuhte (di Giorgio, Bonzani j. t.) esinesid ümberkorraldamise kavade-ga. Sõjaeriteadlaste arvamine kaldus üldiselt n.n. kolmik-süsteemi („sistema ternaria“, — diviisis 3 rügementi, à 3 pataljoni jne.) poole, mis leidis heakskiitmist ka valitsuses.

Kuid enne kui küsimust lõplikult otsustada, korraldati uut tüüpi üksustega rida katseid lahingülesannete täitmisel: pataljoni-ga — Tsentraal sõjakoolides („Le Scuole Centrali Militari“, Civitavecchia) ja diviisiga selleks eriliselt korraldatud suurteil manöövritel Lombardias, Canavese ümbruses, 22.—29. sept. 1925. Katsed õnnestusid: paremad asjatundjad, nii kui peastaabi ülem marssal Badoglio, kindralid: Cattaneo,

Andriani, Giardiono j. t., kes tegelikult manöövritest osa võtsid, andsid oma arvamise kolmik-süsteemi poolt.

Sõjaväe korraldamine seadusandliselt algas juba 1925. aastal: dekreediga 4. maist organiseeritakse õhujõud, 20. mail luuakse peastaabi ülema amet ja dekreet 8. juunist käsitab riigi militariiseerimist sõja puhul, nagu tööstuse mobilisatsioon ja teised alad. Lõpuks, seadusega 11. märtsist 1926. a. pannakse alus sõjaväe korraldusele.

Üus n.n. „Statuto militare della Nazione“ jaguneb sisult kahte ossa, milledest esimene määrab kindlaks sõjaväe koosseisu ja korralduse ja teine käsitab ohvitseride korpuse organisatsiooni. Väärib äramärkimist see aktiivne vaim, mis läbib 11. märtsi seadust: sõjavägi luuakse riigi kaitseks ja teiste tema poolt ülesseatud poliitilis-strateegilise iseloomuga ülesannete täitmiseks; tunnustatakse, et Itaalia kui tööstusliselt vähe arenenud maa ei suudaks pidada sammu sõjaväe tehnilise varustamise alal teiste riikidega, näiteks Prantsusmaaga; seda puudust tahetakse tasakaalustada parema väljaõppega; rõhutatakse põhimõtet, et need on ikkagi inimesed, kes saavad sõjas juhtima masinaid..

Põhiüksuseks regulaar-sõjaväes on diviis, mis koosneb ühest jalaväe brigaadist — 3 rügementi ja ühest väli-suurtükiväe rügemendist, kokku 54 suurtükki (seal hulgas üks mägestiku grupp, mis on määratud tegevuseks ühes jalaväega, täiendades oma 3-tolliliste suurtükkidega rügementide 37 m/m. suurtükiväge); rügementis 3 pataljoni, à 750 püssikandjat.

Vana organisatsiooni järele oli diviis peaaeglikult territoriaal-administratiiv üksus ja koosnes 1—2—3 jalaväe brigaadist, ilma kindla suurtükiväe osata. Brigaadis oli 2 rügementi, à 2 pataljoni; mobilisatsiooni korral moodustati kolmandad rügementid brigaadides ja kolmandad pataljonid rügementides. Nii siis, nagu näeme, täieline improvisatsioon, 11. märtsi seadusega tarvitusele võetud diviis (la „divisione ternaria“) on territoriumist rippumatu administratiiv-taktikaline üksus, kindla koosseisuga juba rahu ajal; samas koosseisus astub ta ka sõtta, eraldades enesest teatud kaadrid teisejärgu diviisid moodustamiseks. Siit on näha uue organisatsiooni suured paremused: ta tagab väelike ja allüksuste koostööd, soodustab sõdurite ja juhtide väljakoolitamist rahu ajal ja, lõpuks, lihtsustab mobilisatsioonitöid.

Uue korralduse järele koosneb Itaalia sõjavägi 30-nest diviisist, neist 2 Sitsiilias, 1 Sardiinias ja grenaderi diviis Torinos, kokku 87 harilikku jala-

väe- ja 3 grenaderi rügementi. Mõned piiriäärsest diviisidest peetakse kõvendatud koosseisus.

27 mandril asuvat diviisi on ühendatud 10 väekorpuseks, 3 diviisi, 1 raske väli-suurtükiväe ja 1 inseneriväe rügement; raske väli-suurtükiväe rügement koosneb 1 kaugelaskesuurtüki- ja 2 haubitsa grupist. Sitsiilia üksused: 2 diviisi, 1 raske väli-suurtükiväe ja 1 inseneriväe rügement alluvad Palermos asuvale Sitsiilia väejuhatusele („Comando militare della Sicilia“); viimase tähtsamaks ülesandeks on mobilisatsiooni puhul erilise korpuse moodustamine dessantoperatsioonideks (Albaaniasse?). Sardiinia diviisile on antud juure mõned vähema koosseisuga abi-väeosad.

Väljaspool diviiside ja korpuste alalist koosseisu on järgmised väeosad: 3 brigaadi hästi väljaõpetatud Alpi kütte („alpini“), 3 rügementi, 3 pataljoni; igas brigaadis 1 mägestiku suur-tükiväe rügement; 12 erilise organisatsiooniga ja ülesannetega bersaljeeri rügementi, kokku 24 pataljoni; 12 ratsa-, 5 raske suurtükiväe-, 3 rannakaitse suurtükiväe-, 2 raadiotelegraafi rügementi, 1 raudtee-, 1 pontoon-rügement ja 1 õhusõidu grupp („aerostieri“). Kõik need üksused on paigutatud riigi territooriumile, olenevalt nii komplektierimise võimalustest kui ka korteri oludest; nad antakse korpuste, Sitsiilia ja Sardiinia väejuhatuste käsutada tarvidust mööda.

*Tähelepanu väärib õhukaitse korraldus:* iga korpuse ringkonnas ja Sardiinias on loodud üks eriline õhukaitse keskkoh ( „centro controdero“ ), kelle ülesannete hulka kuulub kaadrite väljaõpetamine ja materjalosa korrashoidmine rahu ajal; sõja ajal moodustakse sellest inimeste ja materjali tagavarast, tarviduse järele, salgad riigi maa-ala kaitseks lahingtegevuse piirkonnas ja sise-maal.

Ratsavägi ühineb ühes bersaljeeridega erigruppi. Itaalia peastaap on loobunud ratsa diviiside tarvitamisest puhtal kujul, selle asemel on võetud tarvitusele kerge segaformatsioonide süsteem: ratsavägi, bersaljeerid jalgrattail, ratsa mägestiku-patareid, purustamise komandol autodel ja kergel tüüpi soomusautod.

On moodustatud 3 ratsaväe inspektsiooni — Roomas, Torinos ja Edines; igale inspektsioonile alluvad: 4 ratsa- ja 4 bersaljeeri rügementi, suurtükiväe- ja tehnilised osad. Neist koondusist moodustakse tarvidust mööda segasalgad. „Kerge gruppide“ koosseis on kavetatud mitmesugune: 1 pataljon, 2—3 eskadroni ja 1 patarei, või jälle 2—3 pataljoni, 6—8 eskadroni ja 2—3 patareid. On otsustatud moodustada „kerged diviisid“ — 2 ratsa rügementi, 2—3 bersaljeeri rügementi autodel, soomusautode divisjon, 5—6 patareid ja lendav purustamissalk; sarnase diviisile on kavetatud juure anda üks ehk rohkem eskadrille lennuväge.

Nende kerge osade ülesandeks oleks tun-

gida kiiresti vaenlase maa-alale, purustada ühendusteid, vallutada strateegiliselt tähtsaid punkte, pidades neid omas käes kuni peajõudude päralejõudumiseni. Paistab, et „kergele diviisile“ — 5000 kuni 7000 mõõka ja tääki, suure hulga jala-väega, ja 20—30 suurtüki toetusel, — on sarnane ülesanne jõudu mööda, ja tarbekorral ta suudaks veelgi avaldada pikaajalist ja visat vastupanu.

Suure tähelepanu osaliseks on saanud sõjalennuasjandus. Kuninga poolt 4. mail 1925 kinnitatud formeerimise kava tahab suurendada õhujõude 1. juuliks 1928. kuni 182 eskadrillini, 8—12 lennukit, kokku umbes 2000 lahingaparaati; lennuväe isiklik koosseis tõuseks samaks ajaks sõl- liid arvuni — 2150 ohvitseri ja ümmarguselt 3000 pilooti ja kuulipildurit. Sama kava näeb ette lendurite tagavara loomist suurejoonelise reserv- lendurite treenerimise teel. Raske on öelda, kas suudetakse teostada seda kava täht- ajaks; eeldusi selleks igatahes on: 1. jaanuaril 1927 oli rivis 97 eskadrilli, kokku umbes 1300 lahinglennukit; lennukoolid, arvult 7, annavad igal aastal 600—700 pilooti; paari aasta jooksul on Itaalia õhujõud tõusnud 3—4-kordseks ja ei ole näha, kes ehk mis võiks takistada nende arene- mist samas kiirtempo.

Lennutööstus on arenenud hästi; suudetakse rahuldada mitte ainult koduseid tarbeid, vaid suu- rel määral varustada lennumaterjaliga ka teisi riike (Rumeenia, Kreeka jt.). Valmistatavatest aparaatidest võiks äramärkida: Kaproni, kärata mootoriga — öösisteks, ja Fiat — päevasteks pom- mitamisteks; hävitajatest on paremad: Nieuport 1926. a. mudel, Fiat ja Spad (väike). Hüdroplaa- nid on veel laialt tarvitusel, moodustades ligi 25% kogu õhujõudest.

Itaalia õhujõud alluvad samanimelisele 1920. a. asutatud ministeeriumile; selle ministeeriumi eel- arve on näidanud alalist ja jõudsat kasvamise tendentsi, kerkides 56 miljoni liiri pealt 1920./21. celarveaastal 632 miljoni liiri peale 1926./27. a.

Keemia ja soomusosad on kujundamisel ja täpsemad andmed nende koosseisude kohta puu- duvad.

11. märtsi seadus vähendab teenistust tege- vas väes 2 aasta pealt 18 kuu peale, kus juures kuni 25% vastuvõetuist võidakse vabastada tee- nistusest juba 6 kuu pärast; sarnane eesõigus on kõigil neil, kes on saanud enne teenistusse astu- mist elementaar-sõjalise ettevalmistuse „vaba- tahtliku miilitsa“ ridades, missugune komplektee- ritakse peaaesjalikult fascistidega.

Iga rahuaegne diviis eraldab mobilisatsiooni korral kaadrid teisejärgu diviiside formeerimi- seks; viimased peavad olema lõplikult lahingu- valmis 15-mal mobilisatsiooni päeval. Nagu näha, võiks Itaalia välja panna kohe sõja algul vähe- malt 60 diviisi, 9 pataljoni, kokku 540 patal- joni; viimane arv võiks tõusta vabalt 600-ni, kui

arvestada nende teisejärgu üksustega, mis moodustakse väljaspool diviise seisvate osade kaadritest („bersaglieri“, „alpini“). Toodud arvud räägivad seda mõjuvat keelt, kui meele tule-tame, et Itaalia astus ilmasõtta kõigest 36 diviisiga, neist 12 reserv-, kokku 400 pataljoni, kus juures mobilisatsiooni läbiviimiseks oli aega küllalt. Mobiliseeritud üksustest moodustakse 4 armeed, kellede juhatajad on määratud juba rahu ajal; tegelikult ülemjuhatajaks oleks marssal Badoglio (kui peastaabi ülem).

Kui suur on Itaalia sõjavägi rahu ajal? Mõistagi, et täpsed andmed selle kohta puuduvad. Asjalik „Statesman's year book“ (antakse välja Londonis) arwab, et ta koosnes 1926. a. 308.000 mehest, juure loetud 18.000 ohvitseri; on andmeid, et see arv on viimasel ajal vähenenud 225.000 meheni. Siiski, kui siia juure lisame umbes 300.000 meest täiesti lahingukõlbulist fascist-list miilitsaväge, moodustatud peaaesjalikult endistest sõduritest, — saaksime relvastatud jõu, mis arviliselt lähedal 600.000-le.

Määrustikke läbibastab aktiivne, pealetungi vaim. Sõjaväe väljaõpe baseerub mõõdnud sõdade, peaaesjalikult ilmasõja kogemustele, kus juures tehnika mõju on leidnud tagasihoidlikku hindamist: on märgata püüdu vabastada sõdurit kõikvõimsa tule rusuvast hüpnoosist ja anda te-

male tagasi manöövrivabadus; rõhutatakse, et vaatamata suure hulga automaat-relvade, väikse- ja suure-kaliibriliste suurtükitorude peale, sõdur peab lootma eestkätt enese ja oma püssi peale. Seda üldist meeleolu iseloomustavad kokkuvõtlikult marssal Badoglio sõnad: „ei masin ega tuli ei otsusta lahingu saatust, vaid seda otsustavad inimesed, kes mõistavad osavasti masinaid käsitada. (Canovese manöövrivite harutamisel 30. sept. 1926.).

Itaalia sõduri isiklik vahvus ei lase eneses kahelda, samuti ka distsipliinitunne. Juhtide koos seis ei ole mitte halvem kui igas teises Euroopa paremas sõjaväes; võib tähele panna elavat tungi õppimiseks. Sõjakirjandus on rikas kogult ja si-sult, temas leidub palju värskaid, rutinivõõraid mõtteid.

Lõpuks, ei saa jätta nimetamata seda huvi, mida tuntakse Itaalia laiemas seltskonnas sõjaväe korraldamise vastu; ajakirjanduses harutatakse kõiki tähtsamaid valitsuse samme sel alal, kriitika on suuremalt osalt heatahtlik ja valitsusel on põhipanevais küsimusis seltskonna toetus kindlustatud. Nii näiteks kirjutab „Rossegna Italiana“: „Itaalia ei otsi kindlustusi oma piiridele lepingute läbi; meie arendame oma sõjaväge, laevastikku ja õhujõude; meie peame olema valmis, kõik muu kuulub kasuta akadeemiliste vaieluste hulka.“

V. K-Is.

## Suomenlinna.

A. Simon, kolonel.

Enne kui Soomelinnast kõneleda, mõni sõna Helsingist, mille kaitseks Suomen-linn ehitatud.

Helsingi, Rootsi k. Helsingfors, asutati Rootsi kuninga Gustav Vaasa poolt 1550. a. alguses 5 kilomeetri kaugusel praegusest linnast, Vanda jõe kaldal. Et aga kaugus merest kaubanduse peale halvavalt mõjus, siis viidi linn kuninganna Kristine käsul 2. okt. 1639. a. üle praegusele kohale.

Noorel linnal tuli juba algul üle elada raskeid päevi ja kannatada sõjakoleduisi. 1713. a. ilmusid linna saarte alla Vene laevad, kuid olid sunnitud taganema, ilma et linnale suudsid kahju teha. Järgmisel aastal uuendas venelane oma sõjakaiku keiser Peetri isiklikul juhatusel. Esimene pealetung ei õnnestanud, ja venelased löödi Rootsi väejuhi Armfeldi poolt tagasi. Peeter aga ei lasknud ennast sellest eksitada, ta koondas omad väed saartele ja ehitas isegi ühele nendest, n. n. Hundi-saarele patarei, sellega pannes aluse praegusele kindlusele.

Hundi-saarelt algas Peeter Helsingi pommitamist, pannes linna põlema; Armfeld oli sunnitud Helsingist lahkuma. Peeter ei püsinud Soomes kaua. 1721. a. rahulepingu järgi läks Soome

Rootsi valitsuse alla tagasi. 23. augustil 1743. a. on Helsingi jälle Rootsi ja Soome vägede kapi-tuleerimise tunnistajaks.

Arusaades, et Helsingi merelt kõva kaitses vajab, andis kuningas 1746. a. admiral Graf August Ehrensvärdile käsu alata kindluse ehitamist; selleks valiti saared: Langern, Vester-Svarte, Lilla-Svarte, Stura Vester-Svarte, Vargen, Longern, Skotland, Kungsholm ja Sandham.

Kindluse tööd algasid aga alles 1748. a., nagu see kindluse merepoolsete väravate kivitahvli-telt selgub, mis rootsikeelset pealkirja kannavad: „Siin, kuningas Frederiku käsul, pandi esimene kivi 1748. aastal. Sveaborg, mis ühelt poolt merega, teiselt poolt maaga piiratud, annab targale valitsuse maa ja mere üle“; teisel tahvil: „Kuningas Gustav pani... aastal viimase kivi. Endisest Hundi saartest sai kindlus Sveaborg. Järeltulijad seiske siin kindlalt ja ärge lootke võõra abi peale.“

Ei olnud kindluse ehitus veel lõpuni viidud, kui





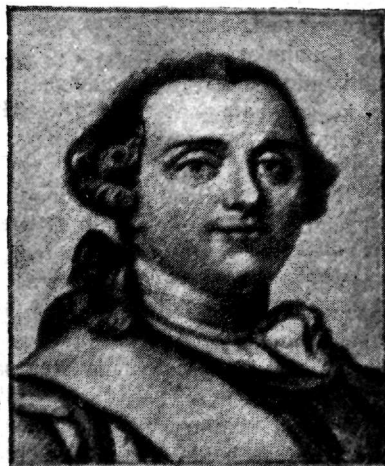
*Helsingi ja Sveaborg-Suomenlinna aastail 1854—56.*

× Gustafsvärdi kitsus — kust laevad käivad. ×× Langerni kitsus — mis Peeter Suure ajal tamme-  
puu palkidega kinni pandi.

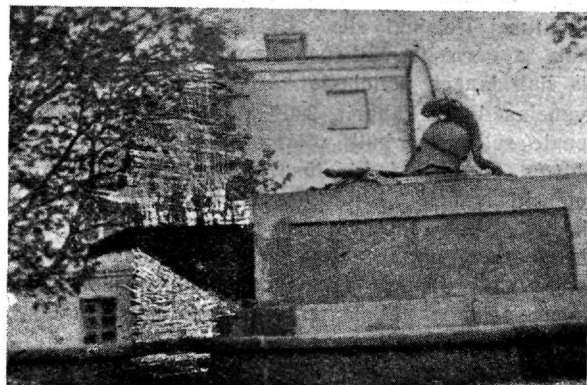
ta müüride alla 1788. a. ilmus Vene laevastik. Kolm aastat järgemööda katsus Vene asjatalt õnne. Kindluse kuulsus tõusis ja teda nimetati isegi „Põhja Gibraltariks“. Tema ehitaja, ettenähes kindluse kindlustamise tarvidust ka maa poolt, palus selleks raha, millest aga Rootsi valitsus ära ütles; Ehrensvärd oli sunnitud oma töö lõpetama, ta lahkus kindlusest ja suri 4. okt. 1772. a. Virma kihelkonnas Saristes, kust ta keha suure austusega 17. juunil 1773. a. esiteks Turusse

ja sealt Suomenlinna toodi, kus ta ka praegu puhkab Vargeni saarel, keset kindlust. Hinnates Ehrensvärd'i tööd, püstitas Rootsi kuningas Gustav Adolf ta hauale samba, mis kujutab laevakeret ja Ehrensvärd'i vappi, (kilp, mille peal risti mõõgad ja raudkübar) kannab. Aluskivil on pealkirjad: „Siin puhkab Graf Augustin Ehrensvärd, Feldmarssal, Rüütel ja Kuningliku Ordu Komander, piiratud oma kätetöö — Sveaborgi kindluse — ja sõjaväega.“

Kivi teine külg kannab kirja: „Gustav III käsul ja tema kõrguse isiklikult



*Sveaborg-Suomenlinna ehitaja insener-kindral August Ehrensvärd.  
Suri Saristes 4. okt. 1773.*



*Ehrensvärdi haud Suomenlinnas, kuhu maetud  
17. juunil 1773.*



*Admiral Karl Olof Kronstädt.*

*Sveaborgi kindluse esimene Rootsiaegne komendant.  
Suri Loviisas 1821.*

tehtud plaani järele püstitatud 1788. aastal, et väejuhi ja kodaniku tööde jälg võiks hingestada geeniusi ja äratada südames tahtmist olla kasulik isamaale.“

Kindluses leidub veel teisi mälestustahvleid, mis on püstitatud Ehrensvärd'i poolt tema kaastööliste, kuid neid on raske leida, sest nad on ajajooksul kattunud samblaga

Ehrensvärd'i haua kõrval kivisambal on päikesekell, mis valmistatud 1808. a., keegi Vene meister Kusnetsov.

Kokkuleppides keiser Napoleoniga algas keiser Aleksander I sõda Rootsi ja 18. veebruaril 1808. a. ilmusid Vene väed krahv Buxhoevden'i juhatusel Helsingi alla. Et linn maa poolt kaitseta ja garnison väikene, siis oli vastupanek nõrk ja linn langes venelaste kätte. Sõjasaagiks said venelased: 19 kahurit, 2000 kuuli ja 4000 pommi, peale selle veel hulk sõjamoona ja käsisõjarelvu. Jättes Sveaborgi kindluse piiramise krahv Kamenski hooleks, ruttas Buxhoevden ise kindral krahv Klinsborteni vastu, kes 6000 mehega liikus Hämenlinna poolt. Kuna krahv Kamenskil sõjaväe vähe oli, siis tülitas ta kindlust ainult väikeste salkade väljaastumisega, mis aga kindluse garnisoni alati ärevuses hoidis ja väsitavalt mõjus. Alles veebruari lõpul, kui abiväed kohale jõudsid, algas kindluse vallutamine.

Krahv Kamenskil oli käsutada, peale ta oma diviisi veel 3 jalaväe rügementi, 1 miini-kompanii, rühm piiramise pargist ja suurtükivägi. Algas

patareide ehitamine mere kaldale, kus praegu Brunspark, ja Ulriksbergil. Kahureid oli 46. 8. märtsiks olid patareid valmis ning algasid tulistamist, mis kestis mitu päeva ja kindluse komandandi peale nii mõjus, et ta 13. märtsil parlamentöörid välja saatis rahutegemise ettepanekuga. Krahv Kamenski ei võtnud neid aga enne vastu, kui alles 21. märtsil. 25. märtsil kirjutatigi Langern'i saarel vaherahu alla. Saared: Langern, Vester-Svarthe ja Lilla-Svarthe läksid venelaste kätte. Sõjasaagiks langes viimastele: 62 kahurit, 2000 kuuli esimeselt saarelt. Teiselt saarelt — 87 kahurit ja 2000 kuuli ja kolmandalt saarelt 63 kahurit, 2420 kuuli ja 6000 pommi.

Kuid mitte üks relvadega ei tegutsenud venelased. Nagu krahv Buxhoevden'i esitised sõjaministrile selgub, palus ta erakorralistele summadele veel lisaks saata 25—30 tuhat rubla. Keiser annabki krahv Arkatsev'ile (selleaegne sõjaminister) käsu raha välja saata. Ehk küll ajaloos mõneltpoolt püütakse kindluse komandanti adm. Kronstädt'i kindluse äraandmises ja isegi äramüümises süüdistada, ei leia see siiski tõendust ja arvatakse läks raha sõjaväe tarviduste peale.

Et verevalamist ära hoida, sai kindluse komendant luba kullerit Stockholmi saata kuninga juure, kelle tagasitulekuni kindlus lubati rahule jätta. Kullerile tehti aga teel takistust ja ta jõudis Stockholmi alles siis, kui kindluse allaandmise tähtpäev juba kätte oli jõudnud. 22. aprillil lahkusid Rootsi väed kindlusest ja 26. aprillil kuulutati 101 suurtükipauguga Vester-Svarti saarelt kindluse Venele üleandmist — Rootsi lipu asemel tõmmati ülesse Vene lipp.

Sõjavangideks langesid:

Kindluse komendant admiral Kronstädt;	
ohvitser	117
sõdureid	7.386
Sõjasaaki saadi:	
suurtükke vasest	58
„ malmist	1.975
püssirohtu tündrites	3.000
pomme ja granaate	340.000
püsse, karabiine ja muskette	8.680
sõjalaevu	110

Kurvält lõppes kindluse komandandi admiral Kronstädt'i saatus. Sõjakohus, mis 11. veebruaril 1809. a. Torneos kokku tuli, mõistis teda ja teisi ohvitseri kindluse äraandmise eest surma. Et aga Kronstädt venelaste käes vangis oli, siis jäi surmanuhtlus täide viimata ja ta suri 1821. a. Soomes Loviisa linnakeses, kõikidest maha jäetuna ja põlatuna.

Selle asemel, et kindlust, mis nii kerge hinnaga kätte saadud, korras hoida ja ajakohaselt kindlustada, ei teinud venelased selleks midagi, mis sellest juba näha, et kui 1855. a. Inglise laevastik kindluse alla ilmus, siis Vene suurtükid vaenlast tabada ei suutnud, sest nad ei ulatanud nii kau-

gele laskma. Peale kolmepäevase kindluse pommitamise, kus üks püssirohu kelder õhku lasti ja 50 sõdurit surma said, lahkus Inglise laevastik, ilma kindlusele suuremat kahju tegemata.

1906. a., peale õnnetut Vene-Jaapani sõda, tõstis kindluse garnison mässu ja surmas kolm ohvitseri ning mitukümmend sõdurit. Riigilipu asemel lehvits kolm päeva punane lipp ja suurtükid paiskasid mürske oma vendade peale. Alles kolmanda päeva õhtuks suudeti ustavaks jäänud väeosade ja laevastikuga mäss maha suruda.

Ajad muutusid. Algas Ilmasõda ja Sveaborg, mis unustusse oli jäetud, varustati uuesti kõige

suuremate ja ajakohasemate suurtükkidega. Raha oli laialt. Ka kindluseeelsed saared, mis silamaale kasutamata olid — varustati suurtükkidega. Kuid ilmasõda ei puutunud kindlust ja sakslased, kes 1914. a. oma laevastikuga kindluse alla tahtsid tulla taganesid selle järele kui nende soomuslaev „Magdeburg“ teel kalju otsa sattus. Algas revolutsioon ja jälle lehvits kindluses punane lipp. Kuid ka seekord mitte kaua. Ilma verevalamiseta andsid venelased kindluse ta õige peremehele üle ja loodetavasti saab meie vennasrahva riigilipp seal ka jäädavalt lehvima, kus nii kaua võõrad valitsenud.

## Sõda.

Psükooloogilisi märkeid J. Ehrenburg'i järele.

### Vahvus ja argtus.

#### 1.

Vahvust loetakse sõjaväelase ülimaks vooresseks, argtust — surmapatuks. Vahvust kroonitakse aumärkidega, argpükse karistatakse surmanuhtlusega. Minule paistab, et sellel liigitusel on juhusline tähendus, kuna argtus ja vahvus on sõjas ainult mõõduvad nähtused, mis vastastikku vahelduvad. Mõnikord valdab vahvaid paanika, sageli aga suurim argpüks saadab korda imeks-pandava vägiteo.

Ilmasõja algpäevil jooksis pisikesse raudteejaama Toulon'i lähedal üks vanaeit mingisuguse paberiga. Olles kirjaoskamatu, palus ta nuttes ja maülemat lugeda temale kirja sisu, aimates, et see sisaldab midagi ta kolmest pojast, keda mõne nädala eest sõjaväelase saanud. Paberist selgus, et tema Marius, Jean ja Viktor „surid argade surma“. Valust rabatud ema pähe sadas nüüd pilkeid, ägedaid süüdistusi, needmisi.

See oli pisikene järelokaja, laineid löönud sündmusest XV korpuses, mis formeeritud Marseille'is. Selle korpuse rügemendid jooksid paaniliselt laiali esimese sakslaste pealetungi ajal Elsassis. Paljuid karistati surmanuhtlusega. Põhja-prantslased tembeldasid hukkamõistva põlgusega kõiki lõuna-prantslasi „sündinud argpüksteks“. Vähe hiljem aga imetleti sama korpuse ellujäänud lõuna-prantslaste vahvust...

#### 2.

Kartus pesitseb pea alati väljaspool mõistust. Sageli ei kardeta mitte kõige hädaohtlikumat. Mõnikord kardetakse tühja asja täiesti põhjusetat. Rahulikkus, veendumus hädaohtu puudumises sageli ei tugene tegelikule olukorrale, vaid tekivad juhuslikult, subjektiivsetest läbielamistest ja tunnetest.

Muidugi, raudkiiver teatud määran kaitses inimese pead shrappnellikuulide, väikeste kildude, kivitükikeste eest. Kuid milline tähendus on raudkiivril, kui tuleb minna tõkgetule merre? Ja sealgi raudkiiver rahustab sõdureid, kuna samal ajal sattuvad ärevusse ja muutuvad kartlikuks need, kellel juhuslikult kiivri asemel jäi pähe harilik müts.

Kahurtule all tunned end rahulikumana ja kodusemana tee peal kahe künka vahel, kui laigedal väljal. Tegelikult, tee peal on hädaoht palju suurem, sest vaenlane tulistab teid inten-

siivsemalt, aga selle eest küngaste varjus näed silmaga vähem lõhkemisi.

Veel „kindlamini“ tunned end linnas, ka päris purustatud linnas. Majad, mõni hävitusest pääsenud ärisilt loovad illusiooni igapäevasest rahuaja elust. Olin kord Arrasis õige tugeva kahurtule all. Inglise sõdurid jalutasid linnas. Nad ainult hoidsid ligemale seintele — jälle enesepettus! Mürsud kukkusid üsna ligidale. Seltsin vigastatud maja trepil, mille kohal silt „Café Estaminet“, ja elasin vähe pommitamisele kaasa: tundus, nagu viibiksin korrapärasel linnas, võin kohe café'sse astuda, kuna lõhkemised paistsid mulle ligidalt mõödakihutavate ekspresside ja trammide mürana, — justkui teatris!

Tule all on kergem liikuda, kui istuda paigal. Mäletan, Vimy juures liikusin Austraalia ohvitseridega tugeva kahurtule all ühe künka poole, kust võis rünnakut pealt vaadata. Paremal ja vasakul lõhesid mürsud. Liikusime kiiresti. Siis puuesime värskesse trehtrisse ja algasime vaatlemist binoklite abil. Ja sellest, et olime paigal, paistis, et olime surmalapsed ja ootame ainult, millal meid leiab saatuslik mürsk. Ronisin trehtrist välja ja roomasin ettepoole, — kohe kadus kartus. Liigun — tähendab pääsen hädaohtust! See on, muidugi, vale, isegi rumal, kuid kartuses on kõik: naivsus, rumalus, ebauusk — kõik peale mõistuse.

#### 3.

Olime Dardanellides. Hommikuks määrati pealetung Türgi positsioonidele. Polnud mina esimest korda tules, oli aga siiski justkui halb... Öhtul istusime vaikselt, sõnalausemata. Isegi meie naljahambal Tartarinil oli pea norgus. Päevane kuumus kadus, oli iha ja hea. Tundus, et elu on kallid, tahtsime elada...

Öhtu hilja jookseb staabist käskjalg: — „Kas on teie hulgas kedagi, kes mõistaks Türgi keelt? Staap vajab tõlki.“

Jumal, kuidas olime äritatud! Türgi keelt? Kurat võtku! Ja keegi ei valda seda keelt? Aga see tähendaks staapi... see tähendaks — elada!

Üks meist, Horace, — vahvaim sõdur, keda hommikul rünnakul tabas türklase kuul, — jooksis käskjala juurde:

— „Ma oskan Hispaania keelt.“

— „On öeldud, et vajatakse Türgi keelt.“

— „Aga sa küsi sealt, võib olla vajavad ka Hispaania keelt?“

Hakkasime arutama, mis keeli keegi oskab. Nii möödus öö. Siis rahustusid tunded...

See olla — „argtus“. Mulle jutustas seda üks zuaav. Temal on sõjariist ja kaks medaali vahvuse eest. Tema rügement on kuulus kangelaste rügement.

## 4.

Veendumus, kangelaslikkus, vägiteod — see on omane üksikutele ja vähestele. Aga sõdivad miljonid. Neile on see — sundimine. Et sõdurid püksis tule all kuude kaupa kaevikutes, et nad jookseks edasi kuulipildujate tule all, et õpetlased, ametnikud, maapidajad, töölised, kaupmehed jagaks vastasele surmahoobe täägiga — selleks on tarvis mitte vaenlase vihkamist, mitte armastust kodumaa vastu, vaid — sundimist. Embakumba — kas kuuled sõna ja liigud edasi, siis võib olla sured, võib olla jääd ellu: ehk jooksed tagasi, siis ootab sind kindel surm, häbisurm. Kolmandat teed ei ole. Kaotage sundimine — ja miljonilistest sõjavägedest jäävad kohale vaid vähearvulised tuhanded kangelasi ja juhtumisosijaid. Ülejäänud pole argpüksid, ei. — nad on harilikud inimesed. Nad leiavad siis tee, mille kindel lõpusiht on „elu“. Kui tahtejõud nõrkeb, läheb üks; ta järele, esialgu häbenedes, teine, kolmas; siis juba julgelt tormavad neile järele kõik teised. Sundimine on tarvilik...

## 5.

Kõikides sõjavägedes oli palju enesevigastajaid. Et positsioonidelt kas või ajutiselt lahkuda, inimesed läbistasid omal käe püssi- või revolvrikuuliga. Laatsaretis ei jäänud haava iseloom künagi arstidele saladuseks. Mõned teatasid ülemusele. Kord Chalons'i haigemajast saadeti sõjavälja-kohtusse korruga üheksa enesevigastajat.

Ühe laatsareti vanem arst jutustas järgmise loo:

— Toodi minu juurde üks enesevigastaja. Vaatan haavatud kätt ja ütlen: teie tegite seda ise...

— Ei salga. Küsin:

— Miks teie tegite seda? Ma nägin teie teenistuslehte. Teie olete kolm korda lahingus haavatud, omate kaks risti vahvuse eest. Ühe sõnaga, teie pole harilik argpüks. Jutustage minule kõik, olge kindel — ma ei teata kellelegi.

— Ei tea, kas olen argpüks või mitte. Kaks aastat tegin seda, mida teevad sõjaväljal kõik teisedki. Käisin luurkäikudel, istusin kaevikus, lõin tagasi vaenlase rünnakuid. Eila äkki tundsin, et enam ei suuda. Kui esel jääb seisma, — pekske teda, rebige sabast — ta ei liigu pagast... Ei saa — ja muud miskit. Ja paradiisina naistis mulle haigemaja. Lamada voodis, et ümbritseks vaikus, rahu... Kas või üksainus päev, — las' siis hukkavad, ükskõik. Ei suuda enam... Sellepärast tegini seda.

## 6.

Harjunud hädaohu vastu oled enam-vähem ranulik, kuna uue, teadmata hädaohu ees sind valdab hirm. Neegrid ja türkoosid on täägi vastu ükskõiksed. kahurtlud aga kardavad otse paaniliselt. Kui sakslased hakkasid esimest korda kihvtiseid gaase tarvitama — prantsuse sõdurid jooksisid tihti laiali mahatehtud tulet, tekkinud suitsu eest. Alguses valdas sakslasi tankide ees kabuhirm — tankid paistsid neile põrgu koletisena, milledega asjata võidelda. Inimeses tõrkab alateadlik hirm, kui tuntud sõjamasinate tegevusega seltsivad tundmata looduslikud jõud.

Argomides tulin kord prantsuse eelposti juurde, mis asus 30 meetri kaugusel saksa kaevikutest. Üks sõdur jutustas, et öösel oli kuulda krabinat maa all — on oodata miini lõhkemist posti kohal. Miinisõda — harilik võitlusviis Argonni metsades. Täheadab „kamuflett“. Aga millal? Võib olla täna, — tunni, minuti järele. Mind valdas hirm...

Õhtul istusin mitte liig kaugel postist, ühe sidumissalga iures. Vaatlesin uinavas metsas üht leppa, mille lehtis mängisid loojeneva päikese viimased kiired. Äkki kõrvulukustav mürin.

„Kamuflett“. Täheadab, sakslased lasid õhku eelposti, kus viibisin täna... Ja jälle petlik vaik, lehtede sahin, lindude laul... Hirmus! Seal, kus olin hommikul — nüüd surnud, vigastatud ja elusalt maetud inimesed. Hirm mitte sakslaste ees, mitte maa-aluste miinide ees, vaid selles ebaharilikus maapinna kindlusetuses. Sõda? Maa-värisemine?

Kui kaevikute, patarei või laagri kohal röövlinnuna hõljuv vaenlase lennuk — on hirmus. Hirmus mitte sellest, et varsti algab tulistamine või lennuk viskab alla pomme — ei, hirm valdab sind, et tunned end olevat kaitseta, abit. Ta vaatab ülalt oma terava pilguga ja näeb kõik, teab kõik...

Kui kord Inglise rindel sammusime maanteel voorivankrite taga, laskus äkki ülalt Saksa „Taube“. Laskus nii madalale, et selgesti võis näha lenduri nägu. Ta hakkas tulistama kuulipildujast maanteed. Meie heitsime kõhuli kraavi. Oli hirmus... Taevast kukkuvad kuulid paistsid meile kui rahe maailma hukkumisel.

Kord transporteeriti meid aurikul üle Põhiamere. Oli oodata Saksa allveepaadi kallale tungi. Ees, kui lagiid, tõttasid sinna-tänna meie kaks kaitsiat-hävitajat. Kolab kapteni käsklus — „päästevööd!“ Vähesed õnnelikud pääsevad paatidesse. — suurem hulk inimesi hüppavad päästevöödes merde... Kena valge öö. Tegelik hädaoht pole kuigi suur, — palju vähem, kui kusagil kaevikus. Ja sind valdab mitte hirm, vaid mingisugune vaevlev, rahutu, raske tung. Imelikult mõjub salapärane, must hiiglasuur veekogu... Ja kui kaugelt hakkasid paistma hallid Norra kaldad — tuli jälle tagasi rahu, meelekindlus: justkui kõnniks juba maapinnal!

## 7.

Hirm tekib äkki, äkki ka kaob. Ilmasõja esimesel kuul, peale lüüasaamist Charleroi juures, Prantsuse armee põgenes. See oli paaniline põgenemine. Suurtükid ja voo rid jäeti maha. jala-väelased istusid hobuste selga, ratsaväelased omakord jätsid hobused maha ja tormasid rongidele, et kiiremini põgeneda. Teedel Pariisi ja Roueni suunas jooksis sõdurite ja sõjaväelaste kirju kari kaugelejäädud vaenlase eest. Üksainus kompanii võis sel momendil hävitada terve korpuse.

Kümne päeva pärast sama armee, needsamad hirmust rabatud sõdurid toibusid Pariisi fortide iures, kohendasid end, tungisid sakslastele kallale ja võitsid.

Kabuhirm valdas neil päevil ka Pariisi elanikke. „Meid müüdi, oleme äraantud“, karjus rahvas. Rahvahulgad ruttasid raudteejaamadesse, jooksti tormi rongidele. See kestis paar päeva. Paljud lahkusid pealinnast. Rikkad linnaosad olid tühi. Ja äkki, arusaamatult, — veel enne Marne't — valitses Pariisis jälle üldine rahu. Linna jäänud elanikud kogunesid naerdes tänavatele ning kõrgele Montmartre'le, kust naljatades vahtisid Saksa aeroplaane, mis igapäev kell 17 tüllesid Pariisi kohal ja viskasid linnatänavatele pomme... (Järgneb.)

## Sõjakirjandust.

### „Revue militaire française“.

Nr. 71., 1. mai 1927.

Kolonel-leitn. Laure artikli „Ühe jalaväe diviisi (13. diviisi) tegevuse etapid sõjas“ järg, milles autor meisterlikult kirjeldab nimetatud diviisi tegevust Wesserling'i sektoris 27. I kuni 17. V. 1918 ja taandumise lahinguid Vesle'i jõelt kuni Marne'i jõeni 27. V. kuni 5. IV. 1918. Artiklis „Toetuspunktid ja vastupanusõlmed“, kolonel Chauvineau, põhjendades toetuspunkti ja vastupanusõlme täpse definitsiooni puudumisega juhtnõu-rides suurte üksuste taktikaliseks kasutamiseks ja jalaväe määrustikus, seab enesele ülesandeks ülalnimetatud mõistete selgitamise: „Minevikus on fortifikatsioon esinenud alati kinnise koonduse näol, olles tugev sel määral, kui seda võimaldasid teatud ajajärgu tehnilised abinõud fortifikatsiooniliste ehituste loomisel. Võib öelda, fortifikatsioon oli kunst luua vastupanu saarekesi. Kreeka akroopol, roomlaste opiidum, keskaja lossid ja Vauban'i kindlused on vastupanu saarekesed, millede ehitajate peamureks oli takistada vaenlasele neisse sisse peasemist. XIX aastasaja alguses sündis tähtis muudatus. Linnade kaitseks, järjest suureneva laskekaugusega suurtükkiväe eest, oli tarvilik ehitada vastupanu saarekesi sarnases moodus, et võimatu oli rahaliselt kindlustada nende võimatust abinõudega, mis olid iseenesest küll hääd, kuid kallid...“

Ühe ratsaväe kindrali algatusel asendati üksik vastupanu saarekesed terve rea neile sarnanivate kindlustustega, missugusi kutsuti lihtsalt fortideks. Järelikult ei esine fortid mitte kompaktsed kindlustuse vormina, vaid laiali paisutatult maastikul — üksikute punktidenä, missugused oma tullea kaitsevad intervallide (kindlustuste vahel olevat maaala) kaitsjaid. Sellest siis ka nimetus toetuspunkt, missugune mõiste sisaldab eneses jõudude kokkuhoiu ideed.

Vastupanusõlmed on hilisemat päritolu. 1914. aastal ilmub vastupanusõlme mõiste sõjaväe oskussõnastikus esimest korda. Vastupanusõlme mõiste on analoogiline toetuspunkti omale, kuid võetuna suuremas mastaabis. Toetuspunkti garnisoniks on normaalselt kompanii, vastupanusõlme garnisoniks — pataljon. Vastupanusõlm võib sisaldada eneses mitu toetuspunkti, mis on asetatud osalt rinnetpidi, osalt sügavusse.

„Pealetungi manööver“ (Järg). Kolonel Moyrand, tehes järeldusi Guise'i lahingust 18. oktoobril, jõuab otsusele, et iga operatsiooni nurgakiviks on manöövri plaan, mis väljendab

juhi tahet ja valgustab tema otsust tervikus. Ta näeb ette manöövrit ja tema läbiviimist suurtes joontes algusest kuni lõpuni. Manööver teostub rea otsuste ja neile järgnevate järkjärguliste operatsioonidega, missugused kogummas on suunitud üldise eesmärgi saavutamiseks, kuid millele teostamine sünnib järkjärguliselt ja ärarip- puvalt olukorrast.

Juht, kokku seades manöövri plaani, kasutab järgmisi andmeid:

- a) kõrgema juhatuse poolt antud ülesanne;
- b) ülesande läbiviimiseks kasutatavad abinõud ja naabri osade seisukord;
- c) andmed vaenlasest ja
- d) teised olukorra faktorid, peaasjalikult maastik.

Mis puutub manöövri teostamisse, siis peame rehkeandama kolmesuguste faktoritega, näit. pealetungil.

- a) pealetungiga antud suunas;
- b) tegutsemisega antud rindel ja
- c) teatud arvul ja hästi valitud märkidele (objektifs) abinõude ja jõudude koondamisi kindlustamisega.

Manöövert läbi viies peame:

- a) kindlaks määrama järkjärgulised kavatsused ja neile järgnevad otsused niivõrd varakult, et manööver võiks areneda takistamatult ilma aja kaotuseta ja
- b) tsentraliseerima või detsentraliseerima juhatust vastavalt olukorrale; takistuste ees tuleb juhtimist tsentraliseerida, et võimalik oleks jõudude koondamine vaenlase vastupanu purustamiseks; detsentraliseerida juhtimist, kui jõudude koondamine tarvilikkus möödunud ja kui tegutseda tuleb kiirelt.

„Tannenbergi katastroof“, milles kindral Camon kirjeldab meile tuntud Tannenbergi lahingut, käsitades Vene 1. ja 2. armeede tegevust peaasjalikult kindral Danilovi vaatevinklist, tuues oma väidete tõestamiseks lehekülje pikkusi tsitaatsi nimetatud kindrali teosest. „Vene armee esimesed operatsioonid 1914. a.“. Erilist huvi see artikkel ei paku, sest teemi käsitlemine sünnib meile kõigile tuntud allikate põhjal.

„Suurtükkiväe tuli jalaväe kasuks“. Kol. ltn. H. Menjaud arwab, et suurtükkiväe tuli on jalaväele ainult siis kasutoov, kui jalavägi õpib täpselt ja lihtsalt avaldama oma soove suurtükkiväe tule toetuse saamiseks. —

Uudiseid välisriikide sõjavägedest.

Sõjakirjandust.

R. Tck.

## Kaitseväe elu.

### Pidusi Tapa garnisonis.

Garnisoni haridus-meel. komisjon korraldas mai kuul kaks pidu. Tapa tuletõrje seltsimajas kanti 8. mail ette H. Raudsepa komöödia „Kikerpilli linnapead“ ja 15. mail peeti Kindral Laidoneri nimelise invaliidide kapitali päeva. Sel puhul oli paraad Tapa linnas, millest võttis osa garnison ja seltskondliisi organisatsioon. Paraadi võttis vastu garnisoni ülem kol.-ltn. K. Tallo. Rongikäik ja karneval löid linnas suure elevuse. Linnavalitsuse esisel platsil mängis garnisoni orkester.

Sama päeva õhtul oli garnisoni teatri-saalis

maksuta pidu-õhtu. Igal toimkonnast vabal sõduril oli võimalik ise pidust osa võtta ning oma tuttavaid pidule kutsuda, mida ei jäetud ohtralt kasutamata. Hästi ettekantud 3-vaatusline näidend „Vooruslik elumees“ oli sisult huvitav.

Pühap. 22. mail oli garnisoni allüksuste vaheline võrkpallivõistlus. Meistermeeskonnaks tuli Auto-kompanii, 2-se koha omas õpekompainii, 3-da lr. k. sr. „Kaptan Irv“

Ilusatel laupäeva ja pühapäeva õhtutel mängib pargis garnisoni orkester, mis oma inimesi ja ümbruskonna nooremaid tantsule, mängule ja kiigele kokku meelitab.

## Vastused küsimustele.

5. Küsimus. Kas ohvitserid ja üleajateenijad kuuluvad omavalitsuste heaks võetava isikumaksu alla?

Vastus eitav. Kaitseväe teenistusseaduse (R. T. nr. 43 — 1926. a.) § 35 vabastab kogukonna (omavalitsuse) heaks võetavast isikumaksumust kõiki alalises kaitseväes teenivaid kaitseväelasi. Kuna sama seaduse § 2. järele üleajateenijad ja tegelikus kaitseväeteenistuses olevad ohvitserid alalisse kaitseväkke kuuluvad, siis on selge, et § 35 nii ohvitseride kui ka üleajateenijate kohta maksey on ning omavalitsused neile õigustatud ei ole isikumakse peale panema.

6. Küsimus. Missuguse seaduse järele saavad üleajateenijad pensioni ja kas nad on õigustatud kaitseväelaste pensioni seaduse (R. T. nr. 149 — 1924. a.) § 39 alusel ühekordset toetusraha saama?

Vastus: Üleajateenijate pensioni küsimust normeerib 6. veebruari 1920. a. rahvaväelaste ja nende perekondade pensioni seadus (R. T. nr. 26/27 — 1920. a.). See seadus annab pensionioiguse ainult nelle, kes töövõime kaotanud kaitseväeteenistuse kohuste täitmisest järgnenud haavade, vigastuste või haiguste tagajärjel. Ühe-

kordset toetusraha see seadus üldse ette ei näe. 19. detsembri 1924. a. kaitseväelaste ja nende perekondade pensioni seadus (R. T. nr. 149 — 1924. a.) üleajateenijate kohta maksuma pandud ei ole. Tuleb tähendada, et üleajateenijate pensioni küsimuse korraldamisele uutal alustel vastava seaduseelnõu väljatöötamisega on juba asutud.

7. Küsimus. Kas on koosseisude kitsendamise tõttu reservi arvatud ohvitser õigustatud saama peale palga ka varustust?

Vastus: Kaitseväelaste korteriga varustamise seadluse (R.T. nr. 81/82 — 1925. a.) § 7 järele on koosseisude kitsendamise puhul teenistusest vabastatud ohvitseril õigus kolme kuu jooksul edasi saada korterivarustuse raha. Mis puutub kraamivarustusse, siis ei ole selle varustuse andmisel tähtsust teenistusest vabastamise põhjusel. Kaitseväe kraamiga varustamise seadluse (R.T. nr. 45/46 — 1925. a.) § 22 järele antakse kraamivarustust üks kord aastas terve varustus-aasta (üksikud varustusartiklid kuni 6 aasta) peale kõigile ohvitseridele, kes enne teenistusest vabastamist vähemalt kaks kuud tegelikus teenistuses olnud. —1.

## Sport kaitseväes.



Tallinna garnisoni murdmaajooks 16.V.27.  
Ütelugemine enne starti.

### Sport Petseri garnisonis.

1. ja 8. mail s. a. peeti Petseris Ü.E.N.Ü.P.O. korraldusel murdmaa- ja teatejooksu võistlusi, millistest osa võtsid ka Petseri garnisoni — 7. rügem. I pataljoni — kaitseväelased.

Murdmaa jooksutee pikkus — 4 klm. Starti oli ilmunud 10 võistlejat, neist 5 kaitseväelast.

Kohtadele tulid:

- 1) rms. Aleksejev, 3. komp., aeg 13.51,5.
- 2) n./s. Thomson, 2. komp., 13.55,4.
- 3) P. Toomeorg (Ü.E.N.Ü.P.O.).
- 4) rms. Palu, I klp. komp.

Esimesele kohale tulnud rms. Aleksejev omas Ü.E.N.Ü.P.O. poolt rändauhinnaaks välja-

pandud jooksja kuju, mida tal ka järgmisel aastal kaista tuleb.

Teatejooksul 8×200 mtr. võistles 2 meeskonda — Ü.E.N.Ü.P.O. ja garnisoni meeskonnad. Esimeseks tuli Ü.E.N.Ü.P.O. meeskond ajaga 3 m. 41 sek., teiseks — garnisoni meeskond.

Petseri garnisoni spordikomisjoni korraldusel ärapeetud I pataljoni üksustevahelisel teatejooksu, jalg- ja võrkpalli võistlustel tulid esimestele kohtadele:

Rakmetes teatejooksus 100×200×400×200×100 mtr. — 3. komp. meeskond ajaga 2 m 45,4 sek.

Jalgpallivõistlustel — 3. komp. meeskond ja võrkpallis — ratsa k-do.

Võitjaks tulnud meeskondadele anti spordikomisjoni poolt vastavad diplomid. R.

## Naljaks.



Lahingõppus. Demonstreeritakse muu seas ka haavatute evakueerimist, milleks tarvitatakse liivaga täidetud kotte, mida sanitaarid peavad kandma kilomeetrite kaupa sidumispunktidesse. Sanitaarid M. ja P. on lõiganud aga liivakotti augu, nii et liiv pikkamisi välja jookseb ja koorem kergemaks muutub. Varsti aga silmab kapten meeste tempu ja küsib: „Mis see tähendab?“ — „Haavatu kõht pole korras, härra kapten“ — vastavad sanitaarid kooris.

„Hakkapeliitta.“

## Argument.

Instruktor lendur-õpilasele, kes esimesele proovilennule tõusmisel kartlikkust üles näitab:

„Mis teie end asjaltalt äritate! Sarnane lennuk, mis nii või teisiti maapinnale tagasi ei tuleks, on tänini veel ülesleidmata.“

# KAUBAMAJA SPORT

TALLINN, Narva maantee 19.

Kõnetraat 23-00.

Soovitab spordiabinõusid kõigil aladel suures väljavalikus.

**Kergejõustikus,  
Võimlemises,  
Jalgpallis,  
Tennises,  
Raskejõustikus,  
Poksis jne.**

## Kalaasjandus.

Hinnad väljaspool võistlust.

Koolidele, spordiseltsidele ja sõjaväeosadele hinnaalandus.



### ARON-tehaste saadused

esimese järgu headuses  
kõige paremaiks saavutusiks

- NORA** detektoraparaadid
- NORA** ühelambilised vastuvõtjad
- NORA** kahelambilised vastuvõtjad
- NORA** kolmelambilis. vastuvõtjad
- NORA** nelja- ja viielambilised  
nõitrodutün vastuvõtjad lai-  
nepikkustele kuni 2000 m.  
ilma poolide vahetamiseta.

NÕUDKE HINNAKIRJU.

Esitaja Eestis

**P. KUNERTH — TALLINN**

VAIMU 2.

Shokoladi, kompveki  
ja biskviiditehas

# J. M. GINOVKER

TALLINN.

Ladu: S. Tartu m. 7, kõnetr. 15-54.

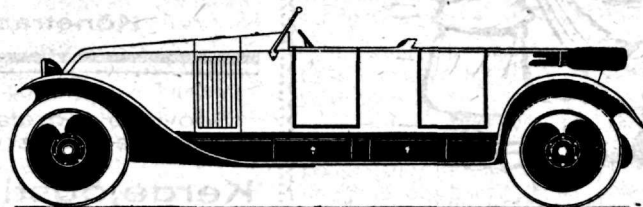
Vabrik: Laulupeo t. 3, kõnetr. 16-37.

◆◆◆

Valmistab:

**Shokoladi,  
Shokoladi komp.,  
Karamelle,  
Biskviiti,  
Pränikuid,  
Mesivõid,  
Halvad jne. jne.**

Mitmeaastane praktika on tõendanud, et raskete teolude juures on **ainsam, wastupidaw, kiire ja mugaw auto**



# „RENAULT“

„KONZENTRA“, Omanik **F. JOHN**  
Pikk tänav 39, Tallinn.

**KAUBAMAJA**

## M. JOSSELOV

TALLINN, Kuninga tänav 6. Telefon 31-61.



Naiste- ja meesterahvaste

**walmisriiete kauplus**  
ja mööbliriide ladu.

**Kõige suurem walmisriiete ladu.**

Naisterahva palitu, mantli ja igasugused voodri **riided**.  
Meesterahva palitu, ülikonna ja püksi riie suures väljavalikus.  
Suur väljavalik **mantli siidi** igas värvis ja mustris.  
Suurem ladu igasuguseid **valpe** mitmesug. suuruses ja värvis.  
Inglise vihmamantlite vabriku **Aquarock** Manchesteris,  
Inglismaal peaesitaja Eestis

**M. JOSSELOV**

TALLINN, Kuninga t. 6.  
Telefon 31-61.